

በአማራ ህዛራዊ ክልላዊ መንግስት የባህል ቱሪዝምና ፓርኮች ልማት ቢሮ

በምስራቅ ጎጃም አስተዳደር ዞን የጮቄና አካባቢው ጥብቅ ስፍራ የመሆን የመጀመሪያ ደረጃ የአቅም ጥናት

ግንቦት 2004
ባህርዳር

ማውጫ

1. መግቢያ 1

2. የጥናቱ አስፈላጊነት 2

3. ጥናቱ የሚካሄድበት ቦታ አጠቃላይ ሁኔታ 3

3.1 መገኛና ስፋት 3

3.2 የአየር ንብረት 3

3.3 የመሬት አቀማመጥ 4

4. የጥናቱ ዓላማ 4

4.1 የጥናቱ ዝርዝር ዓላማ 4

5. የጥናቱ ስልቶችና ቁሳቁሶች 5

5. 1 ጥቅም ላይ የዋሉ ዋና ዋና ማስፈፀሚያ ስልቶች 5

5.2 ለጥናቱ አገልግሎት ላይ የዋሉ ቁሳቁሶች 5

5.3 የተከናወኑ ዋና ዋና ተግባራት 6

6. የጥናቱ ሂደትና የተዳሰሱ አካባቢዎች 6

7. ከዳሰሳ ጥናቱ የተገኙ ውጤቶች 11

7.1 ስለ ተፈጥሮ ደኑ የጥበቃ ስልትና ታሪክ 11

7.2 የስርዓተ ምህዳር ሁኔታ 11

7.3 የዱር እንስሳት 12

7.4 የዕፅዋት ሽፋንና ዓይነት 13

7.5 የቱሪዝም አቅም ፣ 13

7.5.1 ለቱሪዝም ገበያ የመቅረብ አቅሙ ፣ 14

7.5.2 ለክልሉ የቱሪዝም እድገትና ልማት የሚኖረው አስተዋጽኦ ፣ 14

8. የሶሽዮ ኢኮኖሚ ሁኔታ ፣ 20

8.1 የአካባቢው ነዋሪ ህዝብ እና የኑሮ ሁኔታ ፣ 20

9. በጮቄ አካባቢ ያሉ ማህበራት እንቅስቅሴ 22

10. በጮቄ ተራራ የተፈጥሮ ሃብት ላይ የሚታዩ ጫናዎች/ተጽዕኖዎች ፣ 22

11. የማህበረሰብ ጥብቅ ስፍራው የሚኖረው ጠቀሜታ 25

12. ጥብቅ ቦታ የመሆን አቅም ማረጋገጫ መስፈርቶች 27

13. የታሳቢ ማህበረሰብ ጥብቅ ስፍራው ጠቀሜታና ጥብቅ ቦታ የመሆን አቅም ማረጋገጫ መስፈርቶች ጥምረት ዝምድና 30

14. በጥናቱ ወቅት ያጋጠሙ ችግሮች 34

15. ወደፊት መከናወን ያለባቸው ስራዎች 35
16. የጉዳዩ ባለቤቶችና የባለድርሻ አካላት ተግባራትና ኃላፊነት ትንተና 36
17. ዋቢ መጽሐፍት (References) 43
ዕዝል 1 ዋና ዋና የእዕዋት ዝርያዎች 44
ዕዝል 2 አጥቢ የዱር እንስሳት 47
ዕዝል 3 ዋና ዋና የአዕዋፍ ዝርያዎች 48
ዕዝል 4 ዋና ዋና የጅኪኤስ መረጃዎች 50
ዕዝል5 በጮቄ አናት የሚገኙ ህገወጥ የሰፈራ ና የእርሻ መስፋፋት እንቅስቃሴዎች 54
ዕዝል6 በጮቄ ዙርያ ወረዳዎች የተቋቋሙ የተፈጥሮ ሃብት እና ቱሪዝም ልማት ማህበራት ዝርዝር 56
ዕዝል7 ከጮቄ የሚነሱ የአባይ ገባር ዋናዋና ወንዞች 57
ዕዝል8 የቤት እንስሳት መረጃ 59
ዕዝል9 የህዝብ ብዛት/የ2002 ዓ.ም. ህዝብ እና ቤቶች ቆጠራ/ 62

1. መግቢያ

በክልሉ የሚገኙ በርካታ የደን ክልሎች ለረጅም ዓመታት በሰዎች ተፅዕኖ ውስጥ ሆነው ቆይተዋል፡፡ መሬቱና በውስጡ የሚገኙ ሌሎች የተፈጥሮ ሐብቶች በከፍተኛ ሁኔታ አገልግሎት እየሰጡ ይገኛሉ፡፡ በአሁኑ ጊዜ በክልሉ 3 ብሄራዊ ፓርኮች ያሉ ሲሆን ይህም በIUCN መስፈርት መሰረት ከጠቅላላው የመሬት ስፋት 10 ከመቶ መሸፈን ያለበት ቢሆንም እነዚህ ጥብቅ ስፍራዎች ከጠቅላላ የክልሉ ቆዳ ስፋት የሚሸፍኑት 2 ከመቶ ብቻ ነው፡፡

ቢሮው በአዋጅ ከተሰጠው ስልጣንና ኃላፊነት አንዱ በክልሉ ውስጥ ጥብቅ ስፍራ የመሆን አቅም ያላቸውን ቦታዎች በማጥናትና በመከለል ህጋዊ ከለላ እንዲያገኙ ማስቻል ነው፡፡ በዚህ መሰረት በምስራቅና ምዕራብ ጎጃም ዞኖች ከጣና ሐይቅ በስተደቡብ የሚገኘውን የጮቄ ተራራና አካባበውን ጥብቅ ስፍራ የመሆን አቅም ለማረጋገጥ የሚያስችል መረጃ ለማሰባሰብ የፖቴንሽያል ጥናት ማካሄድ ቢሮው በያዘው ዕቅድ መሰረት የጥናት ስራውን አከናውኗል፡፡ የጮቄ ተራራ ሰንሰለቶች በዋናነት የሰብ አፍሮአልፓይን እና አፍሮ አልፓይን ስርዓተ ምህዳሮች (Sub afroalpine and Afroalpine Ecosystems) ይዘው የሚገኙ ሲሆን ይህ ሥርዓተምህዳር ከ3200 ሜ ከፍታ በላይ ሲሆን የሃገራችህን ሰንሰለታማ ተራራዎች የሚያካልል ነው፡፡ አገራችን በአፍሪካ ከሚገኙ ተመሳሳይ ስርዓተምህዳሮች 80% ይዛ ትገኛለች፡፡ ይህ ስርዓተምህዳር በዙሪያው ከሚገኙ ዝቅተኛ ስፍራዎች በጣም የተለየና እንደደሴት በመሆን ብርቅየና ድንቅየ የዱር እንስሳትንና ዕፅዋትን አቅፎ ይይዛል፡፡ በአገራችን ይህ ስርዓተምህዳር በባሌ ተራራዎች ብሄራዊ ፓርክ፣በስሜን ተራራዎች ብሄራዊፓርክና በቦረና ሳይንት ብሄራዊ ፓርኮች እየተጠበቀ ሲሆን በመንዝ ጓሳ መጠበቅ እንዲችል ረቂቅ ደንብ ተዘጋጅቶ የቀረበ ሲሆን የጮቄ አካባቢ ወደማህበረሰብ ጥብቅ ስፍራነት መሸጋገር በአገሪቱ ያለውን የአፍሮ አልፓይን የጥበቃ ሽፋን ከፍ ያደረገዋል፡፡ በጮቄ አካባቢ ከ85 በላይ የእጽዋት አይነቶች የሚገኙ ሲሆን ከነዚህም ውስጥ ዋና ዋናዎቹ መካከል ጅባራ፣ ግምይ፣ ጓሳ፣ አስታ፣ ቅርቅሃ፣አሸንግድዬ ጥቂቶች ናቸው፡፡ የጮቄ አካባቢ የአባይ ወንዝ የውሃ ምንጭ ሲሆን የአባይ ተፋሰስ የውሃ ማማ እንደሆነ ይታመናል ከአባይ ተፋሰስም 9.5% ተፋሰስ ደርሻ አለው፡፡ በአጠቃላይ የአባይ ገባር የሆኑ ከ23 በላይ ለሚሆኑ ትላልቅ ወንዞች መፍለቂያ ነው፡፡

ከዚህ ሌላ የኢትዮጵያ የዱር እንስሳትና የተፈጥሮ ታሪክ ማህበር (Ethiopian Wildlife and Natural History Society) እና በርድ ላይፍ ኢንተርናሽናል (Bird Life International) በዓለም አቀፍ ደረጃ በአፍሮ ትሮፒካል ሃይላድ ባዮም (Afrotropical Highland Biome) ክልል ውስጥ ከሚገኙ የአዕዋፍት ዝርያዎች ውስጥ 49 ያህሉ በሀገራችን እንደሚገኙና ከእነዚህ ውስጥ 16 የአዕዋፍት ዝርያዎች በጮቄ ውስጥና በአካባቢው ተጠልለው እንደሚኖሩ አስቀምጠዋል፡፡ ከዚህ ሌላ በሀገራችን ከሚገኙ በዓለም አለም አቀፍ ደረጃ ለመጥፋት የተቃረቡ (Globally threatened) 31 ዝርያዎች ውስጥ አንዱ Abyssinian Longclaw (*Macronyx flavicollis*) በዚሁ አካባቢ ተጠልሎ ይገኝል፡፡ በአካባቢው በ1995 እ.ኤ.አ በተደረገ የዳሰሳ ጥናት 49 ያህል የአእዋፋት ዝርዎች እንደሚገኙ ያመለከተ ሲሆን በዚህ የዳሰሳ ጥናትም 41 የወፍ ዝርያዎች ተመዝግበዋል ። በዚህ መሰረትም ከአዕዋፍት ጥበቃ አንፃር ጮቄና አካባቢው በአይ ቢ ኤ መስፈርት (IBA Criteria) መሰረት ኤ ደረጃ 1 እና 3 (A1 and A3 Category) እንደሚያሟላ የታወቀ ሲሆን በዚህ ጥናትም የጮቄ የተራራ ሰንሰለቶች የሚመለከታቸው አጋር አካላት ና አካባቢው ህብረተሰብ ጋር በአካባቢው ላይ ያለውን ጫና ለመቀነስ ከሰሩና ዳር ድንበሩን ከልሎ ማልማት ፣መጠበቅና መጠቀም ከተቻለ የማህበረሰብ ጥብቅ ስፍራ የመሆን አቅም ሲኖረው ችግሮችን መፍታት ካልተቻለ ግን ወደ ጥብቅ ስፍራነት ማሸጋገር አስቸጋሪ ነው፡፡

2. የጥናቱ አስፈላጊነት

- በቀጣዮቹ 5 ዓመታት በክልሉ ያሉ የጥብቅ ስፍራዎችን ቁጥር ከ4 ወደ 11 በመጨመር በክልሉ የሚገኘውን ወሳይ የተፈጥሮ ስርዓተ ምህዳር ማሳደግ በማስፈለጉ፣
- የአካባቢው ስርዓተ ምህዳሮች (Sub afroalpine and Afroalpine Ecosystems) በእርሻ መስፋፋት፣ በልቅ ግጦሽ እና ደን ጭፍጨፋ ምክንያት ከፍተኛ ችግር የሚደርስበት በመሆኑ የችግሩን መነሻና መፍትሄ ለማፈላለግ የዳሰሳ ጥናት ለማድረግ ፣
- በውስጡ የሚገኘውን ብዝሃ ህይወት ሃብት አቅም ለማወቅ ፣
- የተፈጥሮ አካባቢውን አካባባዊ፣ ኢኮኖማያዊ፣ ባህላዊ እና የቱሪዝም ጠቀሜታ አቅም ለማወቅ ፣

3. ጥናቱ የሚካሄድበት ቦታ አጠቃላይ ሁኔታ

3.1 መገኛና ስፋት

የጮቄ ተራራዎች በምስራቅ ጎጃምና ምዕራብ ጎጃም ዞኖች በ9 ወረዳዎች ክልል ውስጥ የሚገኝ ሲሆን ጠቅላላ ስፋቱም ወደ 53358 ሄ/ር እንደሚደርስ በአካባቢው የተደረጉ ጥናቶች ያመለክታሉ፡፡ አካባቢው /የጮቄ አካባቢ/ በደቡብ ምዕራብ አማራ የልማት ቀጠና ውስጥ የሚገኝ ሲሆን በጎጃም አካባቢ ከፍተኛው ተራራ የሚገኘው ከዚሁ ተፋሰስ ውስጥ ነው፡፡ ጮቄ ከደብረማርቆስ ከተማ በስተስሜን ምስራቅ አቅጣጫ 38 ኪ.ሜ ላይ የሚገኝ ሲሆን የስናን ወረዳ ዋና ከተማ ከሆነችው ሮቡ ገበያ ደግሞ በ11 ኪ.ሜ ርቀት ላይ ይገኛል፡፡ የጮቄን አካባቢ ከደብረማርቆስ ድጎ ጂዎን ሞጣ የሚሄደው አንደኛ ደረጃ የጠጠር መኪና መንገድ እንዲሁም ከድጎጂዎን ፈረስቤት፤ ከደብረማርቆስ ቁይ ቢቸና የሚያገናኙ አውራ መንገዶች የሚያቁርጡት በመሆኑ ጮቄን ለመጎብኘት መንገድ ችግር አይሆንም በተለይም ከደብረማርቆስ ድጎጂዎን ያለው አውራ መንገድ የአካባቢውን ከፍተኛ ቦታዎች አቋርጦ ስለሚሄድ ቦታውን ለመጎብኘት እንደ አንድ እድል ሊወሰድ ይችላል፡፡ አካባበው በግምት በ$10^0$42.00' ሰሜን ላቲቲዩድና በ$372^0$52.00' ምስራቅ ሎንግቲውድ ላይ የሚገኝ ሲሆን ከባህር ወለል በላይ ያለው ከፍታም ከ2800 እስከ 4088 ሜትር እንደሚደርስ ይገመታል፡፡ የጮቄ አካባቢ በስተምስራቅ ከእነማይና እናርጂና እናውጋ ወረዳዎች፤ በስተሰሜን ምስራቅ ከሁለት እጁ እነሴ ፤በስተስሜን ከቢቡኝ፤በምዕራብ ከማቻከል ፤በስተደቡብ ከስናን እንዲሁም በስተ ደቡብ ምስራቅ ከድባይ ጥላት ግን ወረዳዎች ይዋሰናል፡፡

3.2 የአየር ንብረት

የጮቄ አካባቢ የአፍሮ አልፓይንና ሳብ አፍሮ አልፓይን ስርዓተምህዳርን ይ ወክላል፡፡

በአካባቢው የሜትሮሎጂ ጣቢያ ባለመኖሩ በትክክል የተወሰደ የዝናብና የሙቀት መጠን መረጃ ባይኖርም ከአካባቢው የተደረጉ ጥናቶች እንደሚያመለክቱት የአካባቢው የዝናብ መጠን ከ900-1400 ሚ.ሚ የሚደርስ ሲሆን የአካባቢውን አማካይ የሙቀት መጠን በተመለከተ ደግሞ ወደ 0^oc አካባቢ እንደሚደርስ መረጃዎች ሲያስረዱ በክረምት ወቅት ከሳምንት ለማይበልጥ ጊዜ በበረዶ ይሸፈናል፡፡ በጮቄ የላይኛው አካባቢ ለወራት አካባቢው ውርጭ /Frost/ ስለሚሆንና ከአፈር የሚገኘው እርጥበት በተክሎች ስር ለመሳብ ስለሚያስቸግር ለተክሎች እድገት ምቹ አይደለም፡፡

3.3 የመሬት አቀማመጥ

የጮቄ አካባቢ የመሬት አቀማመጥ 86 ከመቶ ተራራማ፣ 1.5 ከመቶ ሸለቆማና 12.5 ከመቶ ሜዳማ እንደሆነ ከአካባቢው የተደረጉ ጥናቶች ያመለክታሉ ።

የጮቄ አካባቢን ሰንመለከተ የተፋሰሱ የታችኛው ክፍል ማለትም የአቢያ ወንዝንና መሰል አካባቢዎችን ተከትሎ ሸለቋማ ሲሆን በዚህ አካባቢ እንደ ሾላ፣ሎል፣ክትክታ ግራር፣ቅላቦና አምቡስ በመሳሰሉ እጽዋት የተሸፈነ ነው። የጮቄ የመካከለኛው ክፍል ተራራማና ተዳፋታማ ሲሆን ይህ አካባቢ በዋናነት በአስታ ተሸፈነ ሲሆን አልፎ አልፎ የአምጃና በሌሎች እጽዋት የተሸፈነ ነው ከዚህ በተጨማሪ የጮቄ የላይኛው አካል በአብዛኛው ሜዳማ ሲሆን ይህም በጂባራ፣ግምይና አሸንግድየ ተክሎች የተሸፈነ እና አካባቢው ከፍተኛ የሆነ የግጦሽ ጫና አለበት።

የጮቄ ተፋሰስ የላይኛው ክፍል

4. የጥናቱ ዓላማ

በምስራቅ ጎጃም ዞን ውስጥ የሚገኘውን የጮቄ ተራራዎች አፍሮ አልፓይን ስርዓተ ምህዳሮች የብዝሃ ህይወት ሃብት እና የተፈጥሮዊ፣ ባህላዊና ታሪካዊ መስህብ ሃብቶች አቅም የዳሰሳ ጥናት በማካሄድ የአካባቢውን ጥብቅ ስፍራ የመሆን አቅም ለማረጋገጥ የሚያስችል መረጃ ማደራጀት፣

4.1 የጥናቱ ዝርዝር ዓላማ

- የጮቄ ተራራዎችን የብዝሃ- ህይወት ሃብትና የተፈጥሮ ገጽታ ይዘት የዳሰሳ ጥናት ማካሄድ፣
- የጮቄ ተራራዎችን የተፈጥሮ ደንና አካባቢው የሚገኙ የቱሪስት መስህብ ሃብቶችን በመለየት ለቱሪዝም ዕድገት ያላቸውን አቅም ማጥናት፣

- ጉዳዩ የሚመለከታቸው አጋር አካላት ሊኖራቸው የሚችለውን ተግባርና ኃላፊነት በመለየት ወደፊት አካባቢው ወደ ጥብቅ ስፍራነት ሊመጣ የሚችልበት ዕድል ካለ ሁኔታዎችን ማመቻቸት፣

5. የጥናቱ ስልቶችና ቁሳቁሶች

5. 1 ጥቅም ላይ የዋሉ ዋና ዋና ማስፈፀሚያ ስልቶች

- የሚመለከታቸውን አጋር አካላት በመያዝ (አስተዳደር፣ ግብርናና ገጠር ልማት፣ አካባቢ ጥበቃ፣ ባህልና ቱሪዝም፣ አካባቢውን በደንብ የሚያውቁ ግለሰቦች) የጮቄ ተራራዎችና አካባቢው ውስጥ የዱር እንስሳት፣ ዕፅዋትና ኢኮሲስተም እና የአካባቢው ብዝሃ ህይወት ሃብት ይዘት ዝርዝር ጥናት ተካሂዷል፣

- የዱር እንስሳት፣ ዕፅዋት፣ ኢኮሲስተምና የሶሽዮ.ኢኮኖሚ ጥናት ለማካሄድ የጥናት መስመሮችን ተጠቅመናል፣

- የሚመለከታቸውን የዞንና የወረዳ መ/ቤት ኃላፊዎችና ባለሙያዎችን በማነጋገር ሁለተኛ ደረጃ መረጃዎች ተሰብስበዋል ፣

- በአካባቢው ላይ ከአሁን በፊት የተሰበሰቡና የተጠኑ መረጃዎችን ተጠቅመናል፣

- ስለጮቄ የተዘጋጁ መረጃዎችን ከኢንተርኔትና ሌላ የመረጃ ምንጮችን ጥቅም ላይ አውለናል

- ዕፅዋት፣ ታላላቅ አጥቢዎችንና አዕዋፍን ለመለየት ጋይዶችን ተጠቅመናል

5.2 ለጥናቱ አገልግሎት ላይ የዋሉ ቁሳቁሶች

- ጂፒኤስ.....1
- ባይኖኩላር.....1
- ዲጂታል ፎቶ ካሜራ.....1
- ቶፖ ሸት.....የጮቄ አካባቢ ቶፖሸቶች)
- ጋይድ ቡክ.....(የአእዋፋት፣ የአጥቢዎችና የዕፅዋት ማረጋገጫ መጽሐፍት)

5.3 የተከናወኑ ዋና ዋና ተግባራት

- በወረዳና በዞን ደረጃ በጮቄ ተራራዎችና አካባቢው የተለያዩ ሁለተኛ ደረጃ መረጃዎች ተሰብስበዋል፣
- በወረዳና በዞን ደረጃ በጮቄ ተራራዎች እና አካባቢው ለቱሪዝም ምቹ የሆኑ ባህላዊና ተፈጥሮዊ ቅርሶች ተለይተዋል፣
- በወረዳና በዞን ደረጃ በጮቄ ተራራዎች እና አካባቢው የሚገኙ የዱር እንስሳትን፣ ዕፅዋትን፣ ሥርዓተ-ምህዳርና የሶሽዮ-.ኢኮኖሚ ሃብቶች መረጃ ተሰብስቧል፣
- ከሚመለከታቸው አጋር አካላት ጋር በመሆን በጮቄ አካባቢ ያለው አጠቃላይ መረጃ ተሰብስቧል ፣
- የቱሪስት መመልከቻ ሊሆኑ የሚችሉ ቦታዎች ተለይተዋል
- ከጮቄ የሚነሱ ዋና ዋና ወንዞች ተለይተዋል
- በአካባቢው ላይ እየደረሱ ያሉ ዋና ዋና ተጽዕኖዎች ተለይተዋል

6. የጥናቱ ሂደትና የተዳሰሱ አካባቢዎች

ደብማርቆስ ከተለያዩ አጋር አካላት ጋር በመሆን ጮቄን የሚያዋስኑ 9 ወረዳዎችን የለየን ሲሆን ከየትኛው ወረዳ በመጀመር ሁሉንም ወረዳዎች ማየት እንደምንችል በዝርዝር የተወያየን ሲሆን የጥናታችንም ቅደም ተከተል ከስናን ወረዳ በመጀመር ወደ ቢቡኝ ወረዳ ከቢቡኝ ወረዳ ወደ ደጋ ዳሞት ወረዳ አንደገና ቢቡኝ በመመለስ ወደ ድባይ ጥላት ግን ወረዳ አንድንሰራ ከድባይ በመነሳት እነማይ ከዚያም እናርጂ እናውጋ ከዚያ ወደ ሁለት እጁ አነሴ ከዚያም በመነሳት የአዋበልን ወረዳ በመስራት የማቸከል ወረዳን መረጃን መሰብሰብ የምንችል መሆኑን ከተማመንን በኋላ የጉዞ መስመሮችን በየወረዳዎች በመሆን ወስነን ሰርተናል፡፡ በጉዞ ወቅት የተከተልናቸው የጉዞ መስመሮችም የሚከተሉት ናቸቸው፡፡

- ከስናን ወረዳ ዋና ከተማ ከሆነችው ሮቡ ገበያ በመነሳት በጠጠር አራት መከራክር ያለውን ቦታ የተፈጥሮ ሃብት ና የተፈጥሮ ገጽታዎችን መረጃ መሰብሰብ /Transect line one/

- በዚህ የጉዞ መስመር የሚገኙ ዋና ዋና ቦታዎችና መገለጫቸው፡
  - ✓ ከረቡዕ ገበያ ጮቄ መግቢያ ይህ ቦታ የሚገኘው ከሮቡ ገበያ 10 ኪ.ሜ /X=369580 y=1171487/ ሲሆን ጮቄን ለመጎብኘት በቅርብ ለመጎብኘት የሚያስችል ቦታነው፡፡
  - ✓ የአባ ጂሜ ደን በአባዛኸር ቀበሌ ውስጥ የመገኛ ቦታው/ x=372235 y=1175794/ ሲሆን ጥቅጥቅ ባለ የአስታ ደን የተሸፈነ ሲሆን አካባቢው በአስታ ቀለበት ክልል ውስጥ የሚበቅሉ አጽዋትን ለመመልከት ወሳይ የሆነ አካባቢ ሲሆን ተፈጥሯዊነቱ እንደተጠበቀ ነው፡፡ በዚህ አካባቢ ከእጽዋት አስታ ፣ኩሸሽላ፣ነጫቴና ጂባራ በዋናነት የሚጠቀሱ ሲሆን ከዱር እንስሳት ውስጥ የዱር አሳማ ፣ዝንጀሮና ተራ ቀበሮ የመሳሰሉት ይገኙበታል፡፡
  - ✓ ከጠጠር አናት አንባ በተንዝንበት ወቅት አካባቢው ከፍተኛ የሆነ የእንስሳት ጫና ያለበት መሆኑንና ከፍተኛ የሆነ የቤት እንስሳት ስምሪት መኖሩን የተገነዘብን ሲሆን ይህ አካባቢ በዋናነት የሚገኙት እጽዋት ግምይ፣አሸንግድየና ጀባራ ናቸው ፡፡ አራት መከራክር በመባል የሚታወቁት /እናት አንባ ፤ገማሴ አንባ፣ቁሊጥ አንባና ሌማት አንባ/ ሲሆኑ በዋናነት እናት አንባ አቅፎ በያዛቸው መስህብ ሃብቶች የተፈጥሮ ዋሻ ዋሻ፣የመከራክር መድሃኒያለም ቤተክርስቲያንና የተለያዩ ዕጽዋትና የዱር እንስሳትን አቅፎ የያዘ ሲሆን በተለይ ከአካባቢው ከፍ ያለ በመሆኑ ወደ ስናንና ማቻከል ወረዳዎች ያሉ ማራኪ ገጽታዎችን ለመመልከት በመመልከቻ ቦታነት ሊያገለግል ይችላል፡፡የእናት መከራክር መገኛም /x=364848 y=1175197/ ነው፡፡

- 👍 ከጠጠር በፈልፈል ሜዳ ዋብር እስከ ሞላላ ዋሻ ያለውን ቦታ የተፈጥሮ ሃብት ና የተፈጥሮ ገጽታዎችን መረጃ መሰብሰብ /Transect line Two/
  - ✓ ከጠጠር ወደ ድጎ ጺዎን ሲጓዙ ግምይና ጂባራ የበዛበትን ደልዳላ መሬት አልፍን የምናገኘው የፍልፈል ሜዳ/x= 373421 y= 1184115/ ከፍተኛ ቦታን እናገኛለን፡፡ ይህ ቦታ ከፍታው ከባህር ወለል 4088 ሜ ሲሆን የጮቄ ክፍተኛ ቦታ የሚገኘው እዚህ ቦታ ነው፡፡ ይህ ቦታ ለቱሪስት ማረፊያነት ማገልገል የሚችል ሲሆን የአካባቢውን ገጽታ ለመመልከት በመመልከቻነት ሊያገለግል ይችላል፡፡ በዚህ አካባቢ ያለው የፍልፈልና የአይጥ ብዛት ቀይ ቀበሮን ወደ አካባቢው ማምጣት ቢቻል ማላመድ የሚቻልበት እድል መኖሩን ያመላክታል፡፡
  - ✓ ከፍልፈል ሜዳ ወደ ዋብር ከተማ ስንሄድ በመሃል ከፍተኛ የሆነ ጂባራ ያለበት ቦታ አለ ይህም የአፍሮ አልፓይን መገለጫ ነው፡፡ ከዚህ ቦታ በመነሳት ወደ ሰማይ ላስ

መሄድ ይቻላል። ዋብር መንደር በፊት መንደር ሳይኖረው ለገበያ አገልግሎት ሲሰጥ የቆየ ሲሆን አሁን ግን ወደቋሚ መንደርነት ብሎም ወደከተማነት በመለወጥ የጮቄ ጥብቅ ስፍራ ሊሆን የሚችለውን ቦታ ይቆርጠዋል።

- ✓ ከዋብር በመቀጠል እናት ዋብርን / x=367381 y=1186219/ አናገኛለን ይህ ቦታ ወደ አቢያ ሸለቆና ወደ ሞላሌ ዋሻ እንዲሁም የዝምብል ወንዝን ተከትሎ ወደ ደንበጫ ለመመልከቻነት ሊያገለግል ይችላል። ይህ ቦታ ከሌላዎች በተለየ ከፍተኛ የሆነ የአሸንግድየ እጽዋት ይገኝበታል።
- ✓ ከእናት ዋብር እስከ ሞላሌ ዋሻ ስንጓዝ ሸለቋማ በሆነ መንገድ የተጓዝን ሲሆን ከ1902 ዓ.ም ጀምሮ ሰው ሲኖርበት የቆየው የሞላሌ ዋሻ/ x=365500 y=1186796/ እናገኛለን ።በዚህ ዋሻ ውስጥ አቶ ልቅና አደመ ከአራት ኣመት እድሜያቸው አንስቶ ለ36 አመታት የኖሩበት ሲሆን እሳቸው ዋሻውን በውርስ ያገኙት ከአባታቸው ከአቶ አደመ መርሻ ሲሆን አቶ አደመ መርሻ ደግሞ ከአባታቸው ከአቶ መርሻ ገብሬ ሲሆን አቶ መርሻ ገብሬም የዋሻው የመጀመሪያ ባለቤት ናቸው። የዋሻው ስፋት 200 ሜ^2 እንደሚሆን ይገመታል። በአሁኑ ስዓት አባወራውን እስከ ቤተሰባቸውና ቤት እንስሳቸው በዋሻው ውሥጥ ተጠልሎ ይኖራል።

ከ1902 ጀምሮ ሰው እየኖረበት ያለ ዋሻ

- **ቢቡኝ እስከ ፈረስቤት ያለውን ቦታ የተፈጥሮ ሃብትና የተፈጥሮ ገጽታዎችን መረጃ መሰብሰብ /Transect line Three/**

ከቢቡኝ ከተማ /x=362008 y=1199064/ በመነሳት ወደፈረስቤት ከተማ ስንሄድ 11 ኪ.ሜ እንደተጓዝን ከድጎ ፅዮን የፈረስ ቤት መገንጠያ /x=363473 y=1190224/ አናገኛለን ከዚህ ቦታ በመነሳት እስከ በረቅ ደን /x=354627 y=1192308/ ያለው ቦታ የጮቄ አካል ሲሆን ሙሉ በሙሉ

ለእረሻና ለግጦሽ አገልግሎት የዋለ በመሆኑ ለጥብቅ ስፍራነት ሊውል የሚችል ቦታ የለውም፡፡ይህም መስመር 11ኪ.ሜ ርዝመት አለው፡፡

- **ከቁይ በእነቁይ እስከ በቅሎ መስበሪያ ያለውን ቦታ የተፈጥሮ ሃብትና የተፈጥሮ ገጽታዎችን መረጃ መሰብሰብ /Transect line Four/**

የአባራን በአስታ የተሸፈነ ደን

ከቁይ ከተማ /x=389621 y=1161041/ ወደ በቅሎ መስበሪያ ስንሄድ ጠቅጥቅ ባለ የሃበሻ ጽድ ተሸፈነውን የወደብ እየሱስ ቤተክርስቲያንን እናገኛለን፡፡ ከዚያ በመቀጠል እነቁይ ቀበሌ ያለችውን የገልባጤን መንደር እናገኛለን፡፡ከዚያ በመቀጠል ወደ በቅሎ መስበሪያ ስንሄድ ተዳፋታም የሆነውን የጮቄን አካልና የአባራን በአስታ የተሸፈነ ደን እየተመለከትን የድባይ ጥላትግን፣አነማይ፣እናርጂ እናውጋና የሁለት እጁ እነሴ ወረዳዎች መገኛኛ ሆነውን በቅሎ መስበሪያ አፋፍ /x=384450 y=1182134/ላይ ከፍታ ከባህር ወለል 3935 ሜ ይህ ቦታ ከአንጎታ መንደር አናት ላይ በመሆን ወደጨየ ወንዝና የጮቄን ሰሜን ምስራቅ አቅጣጫ መመልከቻ በመሆን ሊያገለግል ይችላል፡፡ ከዚህ አካባቢ ግምይ ከሁሉም አካባቢዎች በተለየ ተፈጥረዊነቱን እንደጠበቀ የሚገኝበት ሲሆን ሰፋ ያለ የሳር የጂብራና በሳር ምድር የተሸፈነ ሲሆን የቀይ ቀበሮን ወደ አካባቢው ለማላመድ ጥቅም ላይ ቢያውሉት ግልጋሎት ሊሰጥ ይችላል፡፡

- **ከቢቸና ዲማ እንዲሁም የዋሻ ጊዮርጊስ ያለውን ቦታ የተፈጥሮ ሃብትና የተፈጥሮ ገጽታዎችን መረጃ መሰብሰብ /Transect line five/**

ከቢቸና ከተማ /x=412181 y=1154957/ በመነሳት ወደ ደብረወርቅ ስንሄድ 18 ኪ..ሜ እንደተጓዝን የዲማን መገንጠያ /ጠልማ /x=407764 y=1171834/ አናገኛለን ከጠልማ ወደ ምስረቅ አቅጣጫ 10 ኪሜ እንደተጓዝን ታሪካዊውን የዲማ ጊዮርጊስን ገዳም/x=414572

y=1165955/ እናገኛለን፡፡ በዲማ ጊዮርጊስ የቅኔ፣የዜማ ፣የመጽሃፍና የፊደልና የቁጥር ትምህረት የሚሰጥ ሲሆን በተለይም በመጽሃፍ ማስመስከሪያነቱ ይታወቃል፡፡ ከዚያም በመመለስ ወደዋነው መስመር በመውጣት ከጠልማ በስተምዕራብ 11ኪ..ሜ በመኪና ከዚያ የአንድ ስዓት በእግር እንደተጓዝን ታሪካዊውን በ1100 የተቋቋመውን የዋሻ ጊዮርጊስ ቤተክርስቲያን /x=396454 y=1181861/ እናገኛለን ፡፡ የዋሻ ጊዮርጊስ ቤተክርስቲያን በሃበሻ ጽድ የተሸፈነ ሲሆን በአካባቢው 3 ክፍል ያለው ዋሻ ሲኖር ይህም ዋሻ በጠላት ወረራ ወቅት ለመጠለያነት እንዳገለገለ የአካባቢ ነዋሪዎች ይናገራሉ፡፡

- **ከግንደወይን ባህረጊዮርጊስ ሃይቅና መርጦለማሪያም ያለውን ቦታ የተፈጥሮ ሃብትና የተፈጥሮ ገጽታዎችን መረጃ መሰብሰብ /Transect line six/**

ከግንደወይን ከተማ /x=400124 y=1207596/ በመነሳት ወደ መርጦ ለማሪያም የሚሄደው አውራመንገድ ይዘን እንደተጓዝን ወደሰሜን በመገንጠል 10ኪ..ሜ እንደተጓዝን በክልሉ 4ኛ ደረጃ የያዘውን የባህረ ጊርጊስ ሃይቅ ጎብኝተናል፡፡ ሃይቁ 112 ሄ.ር ስፋትና ከ20-25 ሜ ጥልቀት ሲኖረው በዙሪያው አራት ዋሻዎችና ታላላቅ ዛፎች እንደገተም፣ሎል፣ጥቁር እንጨት፣ሾላና የመሳሰሉ ዛፎች የሚገኙበትና ወደ ሃይቁ የሚገባውን ደለል መከላከል ከተቻለ ሃይቁን በመስህብነት መጠቀም ይቻላል ፡፡ ከዚህም ወደዋናው መስመር በመመለስ ጉዞአችን ወደ መርጦለ ማሪያም /x=420799 y=1200718/ በመሄድ በየጉዲት ጉዲት ጉዳት የደረሰበትን የቤተክርስቲያኑ ፍርስራሽና በዙሪያው ያሉ የመስብ ሃብቶችን ተመልክተናል፡፡

- **ከሞጣ ሰማይ ላስ ያለውን ቦታ የተፈጥሮ ሃብትና የተፈጥሮ ገጽታዎችን መረጃ መሰብሰብ /Transect line Seven/**

ከሞጣ ከተማ /x=378190 y=1224643/በመነሳት ወደ ደቡብ አቅጣጫ በመጓዝ የሰማይ ላስን የተራራ አካበቢ/x=380307 y=1192798/ እናገኛለን ፡፡ የሰማይላስ አካባቢ የጎማ ዱርንና ወደ ስሜን የሁለት እጁ እንሴ ወረዳን መመልከቻ ለመሆን የሚያስችል ሲሆን አካባቢው የሰማይ ላስ መዳህኒያለምንና ሙሽሪት ገደልን በውሰጡ አቅፎ የያዘና አካባቢውን ለመጎብኘት በቀላሉ በእግር ከፍተኛውን ቦታ እየጎበኙ ወደ ደድ ቀበሌ መውጣት ይቻላል፡፡ በዚህ አካባቢ በአካባቢው የሚበቅሉና የአፍሮ አልፓይን የሚወክሉ እጽዋት ይበቅሉበታል፡፡

- **ከደምበጫ ሰነቦ ተክለሃይማኖት ያለውን ቦታ የተፈጥሮ ሃብትና የተፈጥሮ ገጽታዎችን መረጃ መሰብሰብ /Transect line Seven/**

የሰነቦ ተክለሃይማኖትና አካባቢውን መረጃ ለመሰብሰብ መነሻችን ደንበጫ በማድረግ ወደ ፈረስ ቤት 23 ኪ.ሜ በመኪና አንደተጓዙ ሁለት ኪ.ሜ በእግር እንደተጓዙየሰነቦ ተክለሃይማኖትን የዋሻ ገዳም /x=343430 y=1187029/ ይህ ገዳም ታላላቅ የዛፍ ዝርያዎችን አቅፎ የያዘ ከመሆኑ ባሻገር ለብዙ ምዕመናንም የጸበል አገልግሎትን በመስጠት ላይ ይገኛል፡፡ የሰነቦ ተክለሃይማኖትና አካባቢውን ለመጎብኘት በሚኬድበት ወቅት እግረመንገዱን የሰቀላ ማሪያምን ደንና የአካባቢውን ማራኪ ገጽታ መመልከት ያስችላል

7. ከዳሰሳ ጥናቱ የተገኙ ውጤቶች

7.1 ስለ ተፈጥሮ ደኑ የጥበቃ ስልትና ታሪክ

የጮቄ አካባቢ ከ1966 ዓ.ም በፊት ህጋዊ የሆነ የጥበቃ ስርዓት ባይዘረጋለትም የተሻለ የተፈጥሮ ሃብት አያያዝና አጠቃቀም የተሸለ እንደነበር የአካባቢ ነዋሪዎች ይናገራሉ፡፡ከደርግ ዘመነመንግስት ጀምሮ በቦታው ላይ ያለው ጫና ከጊዜ ወደ ጊዜ እየጨመረ የመጣ ሲሆን በተለይም በ1989 ዓ.ም የተደረገው የመሬት ሽግሽግ የተወሰኑ አርሶ አደሮች መሬት ከጮቄው የእረሻ መሬት እንዳገኙ የአካባቢ ነዋሪዎች ይናገራሉ፡፡ ከ1983 ወዲህ ለሌሎች ስርዓተምህዳሮች ጥበቃ ያልተደረገ ቢሆንም በአስታው ቀለበት የደን ጭፍጨፋ እንዳይካሄ በወረዳ ያሉ የግብርና ጽ/ቤቶች ከአካባቢው ህብረተሰብ ጋር በመነጋገር የአካባቢ ዘበኞች እንዲወከሉ በማድረግ የጥበቃ ጅምር አለ፡፡

7.2 የስርዓተ ምህዳር ሁኔታ

የጮቄ አካባቢ የAfrotropical highland biome እና የአፍሮ አልፓይንና ሳብ አፍሮ አልፓይን ስርዓተ ምህዳርን የሚወክል ሲሆን በተፋሰሱ አናት ላይ የሚገኙ ጂባራ ፣ግምይና አሸንግድዬ የመሳሰሉት ዕፅዋትን የሚገኙበት እንዲሁም የአስታውን ቀለበት ተከትሎ በዋናነት የአስታ ሽፋን አለው ። በተጨማሪም የአቢያንና ሌሎች ወንዞችን ተከትሎ ደኖች /rivrine forest / የሚገኝበት አካባቢ ሲሆን Afrotropical highland biome መጠለያቸው

አድረገው የተቀመጡ 16 የአዕዋፍ ዝርያዎችን እና የተለያዩ የአይጥና የፍልፈል ዝርያዎችንም አቅፎ የያዘ አካባቢ ነው።

7.3 የዱር እንስሳት

የጮቄ አካባቢ ከአሁን በፊት ብዙ ታላላቅ አጥቢ የዱር እንስሳት ተጠልለው እንደቆዩበትና የቀይ ቀበሮ ታሪካዊ የመኖሪያ አካባቢ እንደነበረ የአካባቢ ነዋሪዎች ይናገራሉ። ሆኖም ግን አካባቢው እየደረሰበት ባለው አሉታዊ ተጽዕኖ ምክንያት የዱር እንስሳት ከጊዜ ወደ ጊዜ እየቀነሰ በመምጣቱ የዱር እንስሳትን በቀላሉ ማየት አዳጋች ነው። ይሁን እንጅ በዚህ ጥናት በታሳቢ የማህበረሰብ ጥብቅ ስፍራው ከ16 በላይ አጥቢ የዱር እንስሳትና ከ41 በላይ አዕዋፋት፣ ዝርያዎች እንዳሉ ለማረጋገጥ ተችሏል። ከእነዚህም ውስጥ በአሁኑ ሰዓት በቀጥታም ሆነ በተዘዋዋሪ የሚታወቁት

ከአጥቢ እንስሳት መካከል:-

- ነብር (Leopard)፣
- ተራ ቀበሮ (Common/Golden Jackal)፣
- ተራ ድኩላ (Common bushbuck)፣
- ጉሬዛ (Abyssinian colobus)፣
- ሚዳቋ (Common duiker)፣
- ተራ ጅብ (Spotted Hyena)፣
- ተራ ዝንጅሮ (Anubis baboon)፣
- የዱር ዓሳማ (Bushpig) ጥቂቶቹ ናቸው።

ከአዕዋፋት መካከል በዓለም አቀፍ ደረጃ በአፍሮ ትሮፒካል ሀይላንድ ባዮም (Afrotropical highland Biome) ክልል ውስጥ ከሚገኙ የአዕዋፍት ዝርያዎች ውስጥ 46 ያህሉ በሀገራችን እንደሚገኙና ከእነዚህ ውስጥ 16 የአዕዋፍት ዝርያዎች በአካባቢው ተጠልለው እንደሚኖሩ ተረጋግጧል።

Abyssinian Longclaw

Baglafecht Weaver

Brown-rumped seedeater

Dusky Turtle-cove

Erckel's Francilin

Ethiopian Siskin

Moorland chat

Nyanza Swift

Slender-billed starling

Spot-breasted Lapwing

Streaky seedeater

Swainson's sparrow

Tacazze Sunbird

Thick-billed Raven

Wattled Ibis

White-collared pigeon

7.4 የዕፅዋት ሽፋንና ዓይነት

- **የጮቄ አካባቢ ከ85 በላይ የሚሆኑ የዕፅዋት ዝርያዎችን የያዘ የተፈጥሮ አካባቢ ነው። ይህ አካባቢ በዋናነት የአፍሮ አልፓይን ስርዓተምህዳር ዕፅዋትን አቅፎ የያዘ ሲሆን እንደ አስታ፣ጂባራ፣ግምይ ኮሶ ቀጋና ሌሎችም ዕፅዋት የሚገኙበት አካባቢ ሲሆን በተለይም በኢትዮጵያ ብቻ የሚገኙ**
- *Acanthus sennii*
- *Echinops ellenbeckii*
- *Erythrina brucei*
- *Euryops pinifolius*
- Kniphofia foliosa
- *Lobelia rhynchopetalum*

አቅፎ የያዘ ሲሆን ይህን አካባቢ የሚጠበቅበትን ሁኔታ ማመቻቸት ለጥፋት ተጋላጭ የሆነውን የአፍሮ አልፓይን ስርዓተምህዳር ማልማትና መንከባከብ ነው።

7.5 የቱሪዝም አቅም፣

ጮቄ፣ በክልሉ የጥብቅ ቦታዎች አስተዳደር ስርአት ስር አልምቶ፣ በቱሪዝም እንዱስትሪው ውስጥ ለመጠቀም የሚያስችሉ አቅሞችን መለየት፣ በዚህ የመጀመሪያ ደረጃ ጥናት ትኩረት የተሰጠው ስራ ነው። ለዚህ ስኬት፣ የጮቄ ተፈጥሯዊ ቦታ በሀገር ውስጥና አለም አቀፍ የቱሪዝም ገበያ ውስጥ ተፎካክሮ፣ ጎብኚዎችን ለመሳብ ምን አይነት ልዩ መስህባዊ ሀብቶችን አሰባስቧል? ለክልሉ የቱሪዝም ልማት ያለው ድርሻ ምን ሊሆን ይችላል? ለሚለው ጥያቄ ምላሽ ለመስጠት የሚያግዙ ጠቋሚ መረጃዎች ቀጥለው ቀርበዋል።

7.5.1 ለቱሪዝም ገበያ የመቅረብ አቅሙ፣

አንድን ሰው ሰራሽና ተፈጥሯዊ ቅርስ በቱሪዝም እንደስትሪው ውስጥ ለመጠቀም ዋነኛው መሰረት፣ በውስጡ አሰባስቦ የያዛቸው ድንቃ ድንቅ መስህባዊ ሀብቶች ናቸው። ለዚህ ደግሞ፣ ቶማስና ሚድልተን (2003) በአለም አቀፍ ደረጃ ልዩና ድንቅ የሚባሉ የተፈጥሮ እሴት [Exceptional Value] መለያዎችን በዝርዝር አስቀምጠዋል። በዚህ መዘርዝር የጮቄ ተራራዎች፣ በሰዎች ተጽእኖ የብዝሀ ህይወት ኃብትና ተፈጥሯዊ ገጽታቸው የተጎዱ ቢሆንም፣ ለቱሪዝም ገበያ ለመቅረብ የሚያበቃ ውስን አቅም እንዳላቸው ያሳያል።

ከነዚህ አቅሞቹ መካከል፣ የአካባቢው መሬት አቀማመጥና ማራኪ ውበት አንዱ ነው። ስለዚህ፣ የጮቄ ተራሮች ተፈጥሯዊ ገጽታን መልሶ በማልማት፣በመጠበቅ እና ለውበቱ አድናቂና ጎብኚዎች በማስተዋወቅ፤ አካባቢው ከቱሪዝም ገበያ ተጠቃሚ እንዲሆን ለማድረግ ያስችላል። በተፈጥሮ ቦታው የአእዋፍ መመልከቻ፣ የተራራና ጉብኝታዊ ጉዞ (Hiking & Trekking) አገልግሎቶችን ለተጠቃሚዎች ለማቅረብ ያመቻል።

ከዚህ ጎን ለጎን፣ የጮቄ ተራሮች እጅግ በርካታ ከሆኑ ምንጮች ውኃ የሚያፈልቁበት ልዩ የተፈጥሮ ቦታ ነው። የአባይ ወንዝ በኢትዮጵያ ድንበር ላይ ለሚኖረው ውኃ ፣ የጮቄ ተፋሰስ ከ10 በመቶ ያላነሰ ድርሻውን አመንጭቶ ያቀርባል።

- በአባይና በገባር ወንዞች ዙሪያ ያለውን ተፈጥሯዊ፣ ማህበራዊና ኢኮኖሚያዊ ሁነቶችን ማወቅ የሚጓጉ የተፈጥሮ አድናቂና ጎብኚዎችን፣
- በአባይና ገባር ወንዞች ላይ ሳይንሳዊ ጥናትና ምርምሮች ማድረግ የሚፈልጉ ምሁራንን፣
- ለመማር ማስተማር ሒደት ደጋፊ የሆኑ መግለጫና ማስረጃዎችን ማግኘት የሚፈልጉ ፣ ዩኒቨርስቲዎችና ሌሎች የትምህርት ተቋማትን

ከሀገር ውስጥና ከተለያዩ የአለማችን ክፍሎች ወደ አካባቢው በመሳብ ለመጠቀም ያስችላል።

7.5.2 ለክልሉ የቱሪዝም እድገትና ልማት የሚኖረው አስተዋጽኦ፣

የጮቄ ከፍተኛ ቦታዎች በአካባቢው ማህበረሰብ ተጠብቆና ለምቶ ለቱሪዝም ገበያ ቢቀርብ፣ በዙሪያው ከሚገኙ ሌሎች መስህባዊ ኃብቶች ጋር ተሳስሮ፣ ለአካባቢው የቱሪዝም እድገት ግብአት የሚሆን ምቹ ሁኔታ ይፈጥራል። ለዚህም፣ በጮቄ ተራሮች ዙሪያና የጉዞ መስመር

ውስጥ ያገራችንን ቀደምት የባህል፣ የስልጣኔና ታሪካዊ ሁነቶች ገላጭ የሆኑ በርካታ ቅርሶች ይገኛሉ፡፡

ከእነዚህ መካከል በጮቄ ተራራ ና በአካባቢው የሚገኙ ዋና ዋና ተፈጥሯዊ፣ባህላዊና ታሪካዊ የቱሪስት መስህ ሃብቶችን በመለየት ለቱሪዝም ዕድግት ያላቸውን አስተዋጽኦ ግምት ውስጥ በማስገባት እንደሚከተለው ቀርበዋል ፣

- **የጮቄ ና አራት መከራክር ተራራዎች**

ይህ አካባቢ የአራት ወረዳዎች የጋራ ሃብት ሲሆን በጣም የሚያምርና አእምሮን የሚማርክ አካባቢ ነው ፡፡ የጮቄ አካባቢ በምስራቅ ጎጃም ከሚገኙ ተራራዎች ሁሉ በከፍታው አንደኛ ሲሆን ከፍታውም ከባህር ወለል በላይ 4088 ሜትር ይደርሳል፡፡ የጮቄ ተራራ ሰንሰሎቶች በዋናነት የሰብ አፍሮአልፓይን እና አፍሮ አልፓይን ስርዓተ ምህዳሮች (Afro alpine and Sub afroalpine Ecosystems) ይዘው የሚገኙ ሲሆን በአካባቢው ከሚገኙ ዋና ዋና ዕፅዋቶች መካከል ጅብራ፣ ግምይ፣ ጓሳ፣ አስታ፣ ቅርቅሃ ጥቂቶች ናቸው፡፡ እነዚህ ስርዓተ ምህዳሮች ዋነኞቹ የአባይ ወንዝ የውሃ ምንጭ ሲሆኑ የአባይ ተፋሰስ የውሃ ማማ እንደሆኑ ይታመናል፡፡ በአጠቃላይ የአባይ ገባር የሆኑ የ23 ትላልቅና የ273 ትናንሽ ወንዞች መፍለቂያ ናቸው፡፡ ከዚህ ሌላ የኢትዮጵያ የዱር እንስሳትና የተፈጥሮ ታሪክ ማህበር (Ethiopian Wildlife and Natural History Society) እና በርድ ላይፍ ኢንተርናሽናል (Bird Life International) በዓለም አቀፍ ደረጃ በአፍሮ ትሮፒካል ሃይላድ ባዮም (Afrotropical Highland Biome) ክልል ውስጥ ከሚገኙ የአዕዋፍት ዝርያዎች ውስጥ 49 ያህሉ በሀገራችን እንደሚገኙና ከእነዚህ ውስጥ 16 የአዕዋፍት ዝርያዎች በተራራው ውስጥና በአካባቢው ተጠልለው እንደሚኖሩ አስቀምጠዋል፡፡ ከዚህ ሌላ በሀገራችን ከሚገኙ በዓለም አለም አቀፍ ደረጃ ለመጥፋት የተቃረቡ (Globally threatened) 31 ዝርያዎች ውስጥ አንዱ Abyssinian Longclaw (*Macronyx flavicollis*) ይገኝበታል፡፡ በአካባቢው በ1995 እ.ኤ.አ በተደረገ የዳሰሳ ጥናት 49 ያህል የአእዋፋት ዝርዎች እንደሚገኙ ያመላክታል፡፡

ይህ የተራራ ሰንሰለት የአራት መከራክር ተራሮች ባለቤት ሲሆን እነዚህ ተራራዎች በስናን ወረዳ ውስጥ በሸዋ ኪዳነምህረት ፣በጠለዛሞና በጣማዊ ቤት ቀበሌዎች መካከል ይገኛሉ፡፡ እነዚህ ተራራዎች ከሰሜን ወደ ምዕራብ ቀጥታ መሥመር ሰርተው የሚገኙና ከፍታቸውም 3583 ሜትር ከባህር ወለል በላይ የሚደርስ ሲሆን ልዩ ከሆነው አቀማመጣቸውና መጠናቸው በተጨማሪ የየራሳቸው ሥም አላቸው፡፡የመጀመሪያው ተራራ **“እናት አምባ”** ሲባል ስያሜውም ትልቅነቱን ለመግለጽ የተሰጠ ነው፡፡ሁለተኛው ተራራ **“ገመሴ አምባ”** ይባላል፤ስሙ እንደሚያመለክተው በተፈጥሮ የተገመሰ ተራራ ነው፡፡ ሶስተኛው ተራራ **“ቁሊጥ አምባ”** ይባላል፤በተፈጥሮ የተቀመጠበት መሬት ከፍ ያለና ተራራው ሞለል ብሎ የወጣ ነው፡፡በስተምዕራብ በኩል የሚገኘው ና አራተኛው ተራራ **“ሌማት አምባ”** በመባል የሚጠራ ሲሆን በተራራው አናት ላይ በእጽዋት የተሞላ ና ሌማት መስል ቅርጽ ያለው በመሆኑ ነው፡፡

- **ሞላሌ ዋሻ**

በቢቡኝ ወረዳ የሚገኘው የሞላሌ የተፈጥሮ ዋሻ ከዞኑ ዋና ከተማ ከሆነችው ደ/ማርቆስ በሰተሰሜን 60 ኪ.ሜ.ና ከወረዳው ዋና ከተማ ከሆነችው ድጎ ጽዮን በስተደቡብ 20 ኪ..ሜ ርቀት ላይ ይገኛል፡፡ ይህ ዋሻ ከድጎ ጽዮን ተንሰተን እናት ዋብር ስንደርስ ወደ ምዕራብ በመታጠፍ በእግር 30 ደቂቃ ተጉዘን የምናገኘው ሲሆን ከ1902 ዓ.ም ጀምሮ ሰው ሲኖርበት የቆየው ነው ::

በዚህ ዋሻ ውስጥ አቶ ልቅና አደመ ከአራት ኣመት እድሜያቸው አንስቶ ለ36 አመታት የኖሩበት እና እሳቸው ዋሻውን በውርስ ያገኙት ከአባታቸው ከአቶ አደመ መርሻ ሲሆን አቶ አደመ መርሻ ደግሞ ከአባታቸው ከአቶ መርሻ ገብሬ ሲሆን አቶ መርሻ ገብሬም የዋሻው የመጀመረያ ባለቤት ናቸው፡፡ የዋሻው ስፋት 200 ሜ^2 እንደሚሆን ይገመታል፡፡ በአሁኑ ስዓት አባወራውን እስከ ቤተሰባቸው /ከባለቤታቸው ወ/ሮ ቸኮለች ሞላ ና ሶስት ልጆቻቸው/ና ቤት እንስሳቸው በዋሻው ውሥጥ ተጠልሎ ይኖራሉ፡፡

- **ዲማ ጊዮርጊስ ገዳም**

ዲማ ጊዮርጊስ ገዳም ከብቸና ወደ ደብረ ወርቅ የሚያስኬደውን አውራ መንገድ አስራ 18 ኪ..ሜ ከተጓዙ በኋላ የዲማን መገንጠያ /ጠልማ / አናገኛለን ከጠልማ ወደ ምስራቅ አቅጣጫ 10 ኪሜ ገባ ብሎ ይገኛል፡፡ ታሪካዊው የዲማ ጊዮርጊስን ገዳም የተመሰረተው በ1297 ዓመተ ምሕረት የቀድሞ ስማቸው በኪሞስ በኋላ ግን ተከስተ ብርሃን በተባሉ የሃይማኖት አባት ነው፡፡

የዲማ ጊዮርጊስ ገዳም ከገናና ረጅም ታሪኩ ጋር አብሮ የዘለቀና በኢትዮጵያ ውስጥ አሉ ከሚባሉ የቅኔ እና የመጽሓፍት ማስመስከሪያ ትምህርት ቤቶች ውስጥም አንደኛው ማዕከል የአብነት ትምህርት ቤት ነው፡፡ ገዳሙ በአሁኑ ስዓት ሁሉንም የአብነት ትምህርቶች በስምንት የአብነት መምህራን መድቦ እየሰጠ የሚገኝ ሲሆን ከእነህም ውስጥ አንደኛዋ ሴት የአብነት መምህርት ለሴቶች ቅኔ በማስተማር ላይ ናቸው፡፡

ከገዳሙ ምስራቃዊ አቅጣጫ ራቅ ብሎ በንግስ ዕለት የሚያከብሩ ፈረሰኞች ፈረስ ማሰሪያ፣ህሙማን የሚፈወሱበት ጸበል ና ዋሻ ጊዮርጊስ የሚባል በተፈጥሮ ደኖች የተሸፈነ ዋሻ እንዲሁም በስተምዕራብ በኩል ያለው ዋሻ ተክለሃይማኖት እንደ ቀለበት በመክበብ ለገዳሙ ከፍተኛ ውበት ሰጥተዉታል፡፡

በዚህ ገዳም ውስጥ ረጅም ዘመናት ያስቆጠሩ ከነገስታት ፣ከመኳንንትና ምዕመናን የተበረከቱ ውድ ታሪካዊ ቅርሶች አሉት ፡፡ ከእነዚህም ውስጥ ጥቂቶችን ለመግለጽ ያህል

- ✓ የአፄ ዮሐንስ 4ኛ የወርቅ ዘውድ ፣የወርቅ መስቀል
- ✓ የአፄ ይስሃቅ የወርቅ ጫማ
- ✓ የእባብ ቅርጽ ያለው የወርቅ ዘንግ
- ✓ የንጉስ ተክለሃይማኖት ጦር
- ✓ ልዩ ልዩ የብራና መጻሕፍት
- ✓ የራስ መኮነን ካባና ሌሎችም ይገኙበታል፡፡

በተለይም ታዋቂው ኢትዮጵዊው ደራሲ ክቡር ዶክተር ሀዲስ ዓለማየሁ የገዳሙን ሁኔታ በፍቅር እስከ መቃብር መጽሓፋቸው ለኢትዮጵያውያን በስፋት ያስተዋወቁት ሲሆን እርሳቸውም በዚሁ ገዳም ተምረውበታል፡፡

- **ዋሻ ጊዮርጊስ ፍልፍል ቤተክርስቲያን**

ከብቸና ወደ ደብረ ወርቅ በሚያስኬደው አውራ መንገድ አስራ 18 ኪ..ሜ ከተጓዙ በኋላ የዋሻ ጊዮርጊስ ፍልፍል ቤተክርስቲያን መገንጠያ /ጠልማ / አናገኛለን ከጠልማ በስተምዕራብ 11ኪ..ሜ በመኪና ከዚያ የአንድ ስዓት በእግር እንደተጓዝን ታሪካዊውን በ1100 የተቋቋመውን የዋሻ ጊዮርጊስ ፍልፍል ቤተክርስቲያን እናገኛለን ፡፡ የዋሻ ጊዮርጊስ ቤተክርስቲያን የሚገኝበት ቀበሌ የቀበሃና ሲሆን በቤተክርስቲያኑ ውሰጥ ሰባት/7/ የሚደርሱ ጸበል ቦታዎች አሉት፡፡ የዋሻ

ጊዮርጊስ ቤተክርስቲያን በበሃበሻ ጽድ የተሸፈነ ሲሆን በአካባቢው 3 ክፍል ያለው ዋሻ ሲኖር ይህም ዋሻ በጠላት ወረራ ወቅት ለመጠለያነት እንዳገለገለ የአካባቢ ነዋሪዎች ይናገራሉ ለዚህም ማሳያ የሚሆነን በ3ኛው የዋሻ ክፍል ውስጥ ለእርሻ መሳሪያነት የሚያገለግለው ቀንበር ፣ከጭቃ የተሰራ ጎታ ና ሌሎች ቁሳቁሶጭ ይገኛሉ፡፡

- **ደብረ ወርቅ ማርያም ገዳም**

ገዳሟ በእናርጅና እናዉጋ ወረዳ የወረዳው ርዕሰ መዲና እና ራሷ ገዳሟ ለመስፋፋቷ መነሻ ከሆነቻት ደብረወርቅ ከተማ ላይ ትገኛለች፡፡ ገዳሟ ከከተማዋ ዳርቻ ምስራቃዊ አቅጣጫ ክብ ቅርጽ ባለው ኮረብታ ላይ የምትገኝ ሲሆን የገዳሟ ታሪክ እንደሚያስረዳው እስከምትተከል በጊዜያዊ መቃረቢያ ቆይታ የክርስትና እምነት ብሄራዊ በሆነበት አካባቢ በንጉስ አጽበሃ ልጅ በአስፍሃ በ351 ዓ.ም ተተክላለች፡፡ይህች ቤተክርስቲያን በዮዲት ጉዲት በ857 ዓ.ም ተቃጥላ እስከ 1372 ዓ.ም ቆይቶ በዚሁ ጊዜ በአፄ ዳዊት ትእዛዝ በድጋሜ የተሰራች ሲሆን የህንጻ ላይ ቅርጾች ፣ የግድግዳ ሥዕሎች ፣የነገስታት ገጸ-በረከቶች ለገዳሟ ጥንታዊነት ምስክሮች ናቸው፡፡ ቅዱስ ሉቃስ የሳላት ሥዐለ ማርያም /ወይኒቱ/ ፣ ጥንታዊ የብራና መጻሕፍት እና መስቀሎች እንዲሁም ሌሎች ያሏት ሲሆን እነዚህንም ቅርሶች ማስቀመጫ ዘመናዊ ሙዜም ገንብታ ለቱሪዝም እይታ ለማቅረብ የቻለች ገዳም ናት፡፡

- **መርጡለ ማርያም ገዳም**

የመርጡለ ማርያም ገዳም ቤተክርስቲያን በምስራቅ ጎጃም ዞን እነብሴ ሳር ምድር ወረዳ ዋና ከተማ መርጡለ ማርያም ከባህር ወለል በላይ 2674 ሜትር ከፍታ ባለው ኮረብታማ ቦታ ላይ ትገኛለች፡፡ የመርጡለ ማርያም ቤተክርስቲያን በኢትዮጵያ የኦሪት መስዋዕት ይሰዋባቸው ከነበሩት አምስት አብያተክርስቲያናት/አክሱም ጽዮን፣ጣና ቂርቆስ፣ ተድባበ ማርያም እና ብርብር ማርያም/ ውስጥ አንዷ ስትሆን በቅርስ ሃብት ክምችትም በክልሉ ከሚታወቁት አብያተክርስቲያናት አንዷ ናት፡፡ ገዳሟ በአብርሃና አፅብሃ በ4ኛው መቶ ክፍለ ዘመን የተሰራ ጥንታዊ የቤተመቅደስ ፍርስራሽ ህንጻ /በዮዲት እና በግራኝ አህመድ ጦርነት ወቅት ጉዳት እንደደረሰበት የሚጠቀሰው/ ፣የኦሪት መስዋዕት ማቅረቢ የነበረ ድንጋይ ፣የራስ ሃይሉ ውድሞ /የድንጋይ ካብ/ የመሳሰሉ ቋሚ ቅርሶች አሏት፡፡ በተጨማሪም ከ4ኛው መቶ ክ/ዘመን አንስቶ እስከ ዘውዳዊ አገዛዝ መጨረሻ ድረስ ለገዳሟ ከነገስታት የተበረከቱ የነገስታት መጎናጸፊያዎች ና አልባሳት ፣ አክሊሎች ፣የራስ ቁሮች፣ የብራና መጻህፍትና መስቀሎች፣ከብርና ከቀንድ

የተሰሩ ዋንጫዎች፣የአህመድ ግራኝ ነበር የሚባልለት ልብስ ወ.ዘ.ተ መስህቦች አሏት፡፡ በአሁኑ ጊዜ ፈራርሰው ከሚታዩት የህንጻው ግድግዳና አምዶች ላይ የሃረግ፣የአበቦች፣ የመላእክትና የሃዋርያት ምስሎች ይታያሉ፡፡ ሁሉም የረቂቅ ጥበብ ምስክሮች ናቸው፡፡

- **ባህረ-ጊዮርጊስ ሐይቅ**

ከግንደወይን ከተማ በመነሳት ወደ መርጡለ ማርያም የሚሄደው መንገድ ይዘን እንደተጓዝን ወደ ሰሜን በመገንጠል 10ኪ.ሜ እንደተጓዝን በክልሉ ከጣና፣ከሐይቅ እስጢፋኖስ ና አርዲቦ ሐይቆች በመቀጠል 4ኛ ደረጃ የያዘውን የባህረ ጊርጊስ ሐይቅ ያገኛሉ፡፡ ሐይቁ 112 ሄ.ር ስፋትና ከ20-25 ሜ ጥልቀት ሲኖረው በዙሪያው አራት ዋሻዎችና ታላላቅ ዛፎች እንደገተም፣ሎል፣ጥቁር እንጨት፣ሾላና የመሳሰሉ ዛፎች የሚገኙበትና በደቡብ ምስራቅ አቅጣጫ የሐይቁ አፋፍ ላይ ደግሞ ሐይቁ ስያሜውን ያገኘበት የቅዱስ ጊዮርጊስ ቤተክርስቲያን ይገኛል፡፡ ወደ ፊት ወደ ሐይቁ የሚገባውን ደለል መከላከል ከተቻለ ሐይቁን በመስህብነት መጠቀም ይቻላል ፡፡

- **ሞጣ ቅዱስ ጊዮርጊስ ቤተክርስቲያን**

የሞጣ ቅዱስ ጊዮርጊስ ቤተክርስቲያን ከጥንታዊያን አብያተክርስቲያናት አንዱ ሲሆን በ1751 ዓ.ም. በልዕልት እስራኤል አማካኝነት ተጀምሮ በ1758 እንደተጠናቀቀ ይነገራል ፡፡ የሞጣ ቅዱስ ጊዮርጊስ ቤተክርስቲያን ከአዲስ አበባ በሞጣ ባህርዳር በሚወስደው መንገድ ላይ ሞጣ ከተማ ውስጥ ከዋናው መንገድ በስተግራ በኩል ትንሽ ገባ ብሎ ይገኛል፡፡ ይህ ቤተክርስቲያን ረጅም ዘመናትን ያስቆጠሩ ከነገስታት ፣ ከመኳንንት እና ከምዕመናን የተበረከቱ ውድና ብርቅ ታሪካዊ መጻህፍት፣መስቀሎች፣ካባዎች ወ.ዘ.ተ.ይገኛሉ፡፡ ረጅም ዘመን ከማስቆጠሩ ጋር በተያያዘ የሞጣ ቅዱስ ጊዮርጊስ ቤተክርስቲያን ከሌሎች አብያተክርስቲያናት ለየት የሚያደርገው የጉልላቱ አሰራር ሲሆን ጉልላቱ የተሰራው አጼ ዮሓንስ በሰጡት ወርቅ አማካኝነት ወርቅ ቅብ እንዲሆን ተደረጎ ነው፡፡

- **ሰነቦ ተ/ሃይማኖት ገዳም**

የሰነቦ ተክለሃይማኖት ገዳም የሚገኘው በምዕራብ ጎጃም ዞን አስተዳድር ደጋዳሞት ወረዳ ሰነቦ ገነተ ማርያም ቀበሌ ሲሆን ከገዳሙ ለመድረስ ከደንበጫ ተነስቶ ወደ ፈረስ ቤት 23 ኪሜ በመኪና አንደተጓዙ ወደ ሰሜን አቅጣጫ ሁለት ኪ.ሜ በእግር በመጓዝ የቀጨም ወንዝ ሸለቆን

ተከትሎ በ1240ዎቹ ዓ.ም በአቡነ ተክለ ሃይማኖት የተመሰረተው ውብ እና ማራኪ ገጽታ ያለው የሰነቦ ተክለሃይማኖት የዋሻ ገዳም ይገኛል። ይህ ገዳም ታላላቅ የዛፍ ዝርያዎችን አቅፎ የያዘ ከመሆኑ ባሻገር ለብዙ ምዕመናንም የጸበል አገልግሎትን በመስጠት ላይ ይገኛል። የሰነቦ ተክለሃይማኖትና አካባቢውን ለመጎብኘት በሚኬድበት ወቅት እግረመንገዱን የሰቀላ ማሪያምን ደንና የአካባቢውን ማራኪ ገጽታ መመልከትም ይቻላል።

8. የሶሽዮ ኢኮኖሚ ሁኔታ፣

8.1 የአካባቢው ነዋሪ ህዝብ እና የኑሮ ሁኔታ፣

የጥናት ቡድኑ በሸፈናቸው በጮቄ ከፍተኛ ቦታዎች /43 ቀበሌዎች/ ሰዎች መኖር የጀመሩበትን ጊዜ ለማወቅ ባይቻልም፣ ከ100 ዓመት በፊት የሰዎች ተጽእኖ በተፈጥሮ ሃብቱ ላይ መጠነኛ የነበረበት እና በዚህ አካባቢ በርካታ የዱር እንስሳት ዝርያዎችና አእዋፋት ተጠልለው ይኖሩ እንደነበር መረጃዎች ይጠቁማሉ ። አሁን ባለው ሁኔታ ግን ፣የተፈጥሮ ቦታው በአነስተኛ የሰብል እርሻና እንስሳት እርባታ ጥምር ግብርና በሚተዳደሩ ነዋሪዎች ተፅእኖ ለከፋ አደጋ ተጋልጧል።

በ2002 ዓ.ም በአገርቀፍ ደረጃ በተካሄደው የህዝብና ቤቶች ቆጠራ መሰረት፣ በአካባቢው የሚኖሩ አባወራዎች 55,463 ሲሆኑ አጠቃላይ ህዝብ ብዛት ደግሞ 240,847 ሲሆን ከዚህም ውስጥ 120,088 ወንዶችና 120,759 ሴቶች ናቸው።

ይህ የህዝብ ብዛት ፣ከገንዘብና ኢኮኖሚ ልማት ቢሮና መምሪያ ለገጠር ቀበሌዎች በተቀመጠው የ 1.5 የእድገት ስሌት መጠን፣ በ2004ዓ.ም 350,854 እንደሚሆን ይገመታል። ይህን መረጃ፣ የተፈጥሮ ቦታው ካለው አጠቃላይ ስፋት ጋር በማነፃፀር ቢያንስ በ2004ዓ.ም ላይ፡ በ 1 ሄ/ር ቦታ ላይ 1. ቤተሰብ ወይም 6.6 ሰው እንደሚኖር ለመገንዘብ ይቻላል።

ለነዋሪዎቹ የግብርና ስራ የዋለውን የመሬት መጠን የሚገልጽ መረጃ ከየሚመለከታቸው የወረዳ ጽ/ቤቶች በተሟላ ሁኔታ ለማግኘት አልተቻለም ። ነገር ግን፣ በጣም ተዳፋታማና ለእርሻ ስራ እጅግ አስቸጋሪ የሆኑ ቦታዎችን ጨምሮ የተፈጥሮ ቦታው አብዛኛው ክፍል በአካባቢው ነዋሪዎች የግብርና ስራ ጥቅም ላይ እንደዋለ ማረጋገጥ ችለናል።

የአካባቢው ነዋሪ በዋናነት የሚያመርተው ለደጋ አየር ንብረት ተስማሚ የሆኑ የሰብል አይነቶችን ሲሆን ድንች፣ ገብስ፣ስንዴና ባቄላ እንደቅደም ተከተላቸው የአካባቢው ዋነኛ አዝመራዎች ናቸው። በተጨማሪም የአካባቢው ነዋሪ ከሰብል ምርት ስራው ጎን ለጎን የቤት እንስሳትን አርብቶ ይጠቀማል።

ከየወረዳ ግብርና ጽ/ቤቶች በተሰበሰበው መረጃ መሰረት፣ በአሁኑ ወቅት በአካባቢው የሚገኙት የቤት እንስሳት ከትሮፒክ ከሚረቡ የቤት እንስሳት መጠን [የትቤእመ/TLU] ጋር ሲመዘኑ

150,552.21 እንደሚደርሱ ይገመታል። የቀንድ ከብት፣ በግ፣ ፍየልና ዶሮ ነዋሪው በዋናነት የሚያረባቸው የቤት እንስሳት ናቸው።

ጥቅል መረጃው፣ በጮቄ ከፍተኛ ቦታዎች በሚገኝ 1 ሄክታር መሬት ላይ 2.8 የትቤእመ እንደሚኖር የሚጠቁም ነው። ይህም የአካባቢው ነዋሪ በልቅ ግጦሽ መኖ የሚያረባቸው ቤት እንስሳት በተፈጥሮ ቦታው ላይ የሚፈጥሩትን ከፍተኛ ጫና በቀላሉ የሚያስረዳ ነው።

ይህ ልቅ ግጦሽ፣ ከእርሻና የመኖሪያ መንደሮች መስፋፋት ጋር ተዳምሮ፣ የተፈጥሮ ቦታው የዱር እጽዋትና እንስሳት በዝርያ አይነትና ክምችት በከፍተኛ መጠን ተመናምነው በየቦታው በሚገኙ ትናንሽ ደኖች ውስጥ ተነጣጥለው እንዲኖሩ ምክንያት ሆኗል። የዱር እንስሳቱን ነፃ ዝውውርና የእርስ በርስ ግንኙነትን ገድቧል። የአካባቢውን ተፈጥሯዊ ውበት እንዲመናመን አድርጓል።

ሰንጠረዥ **አንድ** በጮቄ ከፍተኛ ቦታዎች ያለው የቤት እንስሳት ብዛት በትአቤእመ እና በጥናት ወረዳዎችና ቀበሌዎች ገላጭ መረጃ፣

የጥናቱ		የቤት እንሰሳው አይነት			
ወረዳ	ቀበሌ ብዛት	የቀንድ ከብት	የጋማ ከብት	በግና ፍየል	ድምር
ስናን	8	13,166.15	10,484.80	3,536.78	27,187.73
ቡቢኝ	7	14,260.07	4,373.85	2,156.59	20,790.51
ደባይ ጥላት ግን	8	17,035.17	8,915.40	2,484.84	28,435.41
ሁለት እጅ እነሴ	7	17,684.66	9,881.85	2,339.09	29,905.60
እናርጅ እናውጋ	4	7,718.88	2,759.85	1,188.14	11,666.87
እነማይ	2	3,387.88	1,085.25	744.64	5,217.77
ደጋ ዳሞት	4	10,322.43	10,876.55	1,944.20	23,143.18
ማቻከል	2	2,843.72	850.85	297.66	3,992.23
አዋበል	1	1,336.48	567.75	309.17	2,213.40
ጠቅላላ ድምር	43.00	87,755.44	49,796.15	15,001.11	152,552.70

9. በሙቂ አካባቢ ያሉ ማህበራት እንቅስቅሴ

በስናን፣ ቡቢኝ፣ ደባይ ጥላት ግን እና ማቻከል ወረዳዎች ህጋዊ እውቅና ያላቸው 22 የተፈጥሮ ሃብትና ቱሪዝም ልማት ማህበራት ይገኛሉ። ከእነዚህ ውስጥ፣ 21ዱ ማህበራት ከተባበሩት መንግስታት የልማት ድርጅት ባገኙት የገንዘብ ድጋፍ የተለያዩ የተፈጥሮ ኃብት ልማት ስራዎችን በመስራት ላይ ይገኛሉ። የእነዚህ ማህበራት አላማም የአካባቢውን የብዝኃ ህይወት ኃብት መልሶ ማልማት ነው።

ማህበራቱ በዚህ አላማ ስር፣

- የአካባቢውን ነባር የሰብል ዝርያዎች በማራባት፣ በተዘዋዋሪ ብድር ለአባሎቻቸው በማከፋፈል ፣
- የተለያዩ የዛፍ ችግኞችን አፍልቶ በመትከል፣
- የተጎዱ ቦታዎችን ከሰውና ከእንስሳት ንክኪ የመጠበቅ ስራዎችን በመከወን ላይ ይገኛሉ።

ሰንጠረዥ **ሁለት** በሙቂ ዙሪያ የተደራጁ የአካባቢ ጥበቃና የቱሪዝም ግብይት ማህበራት ብዛት ፣ የአባላትና የካፒታል መጠን በጥናት ወረዳዎችና ቀበሌዎች ገላጭ መረጃ፣

ማህበራቱ የሚገኙበት		የአባላት ብዛት			የካፒታል መጠን በብር
ወረዳ	ቀበሌ ብዛት	ወንድ	ሴት	ድምር	
ስናን	8	2042	370	2,412	2,355,692.05
ቡቢኝ	5	245	25	270	199,523.52
ደባይ ጥላት ግን	8	897	398	1,295	2,272,005.00
ማቻከል	1	27	3	30	600.00
ሪድምር		3,211	796	4,007	4,827,820.57

10. በሙቂ ተራራ የተፈጥሮ ሃብት ላይ የሚታዩ ጫናዎች/ተጽዕኖዎች፣

- **የህብረተሰቡ ግንዛቤ አናሳ መሆን**

በጮቄ እና አካባቢው የሚገኘው ህዝብ ቁጥር እጅግ በጣም ብዙ ከመሆኑ በተጨማሪ የኑሮ ዋስትናውን ያደረገው በጮቄ ተፈጥሮ ሃብት ላይ ነው።ይሁን እንጂ ያለውን ሃብት አሟጦ ከመጠቀም ባለፈ በዘላቂነት የተፈጥሮ ሃብቱ ሳይጎዳ እንዴት መጠቀምና መንከባከብ እንዳለባቸው ሰፊ የሆነ የግንዛቤ ክፍት በመኖሩ ምክንያት ቦታው/ዋናው የጮቄ ክፍል/ የውሃ ማማነቱን እያጣ ስለሆነ ለታችኛዎች ተፋሰስ አካባቢዎችም ህልውና ስጋት እየፈጠረ ይገኛል። እንዲያውም ከባለሙያዎች ለመረዳት እንደቻልነው በስናን ወረዳ ሸዋ ኪዳነምህረት ቀበሌ የሚገኙ አርሶ አደሮች የተፈጥሮ ሃብት ስራ አይመለከተንም የማለት እና በቢቡኝ ወረዳ ደብረ ጊዮርጊስ ቀበሌ ደግሞ በወጣቶች የተፈላ 20 መደብ የኮሶ ችግኝ ለተከላ ሲደርስ በጨለማ ማንነቱ ባልታወቀ አካል በማጭድ ታጭዶ ተከላው ሳይከናወን ቀርቷል። ከዚህ ላይ የምንገነዘበው ነገር ቢኖር በአንድ በኩል ተፈጥሮ ሃብቱን ያለገደብ አሟጦ መጠቀምን ተግባራዊ ማድረግን ሲሆን በሌላ በኩል ደግሞ ምንም አይነት ዘላቂ የሆነ የተፈጥሮ ሃብት አያያዝ እና እንክብካቤ እንዳይኖር የመፈለግ የአስተሳሰብ ክፍተትን ነው።

- **ሰፊ የሆነ ልቅ ግጦሽ መኖር**

በጮቄ እና አካባቢው የሚገኘው ህዝብ ከፍተኛ ቁጥር ያላቸው የቤት እንስሳት በማረባት የሚተዳደር ሲሆን በተለይም በላይኛው የጮቄ ክፍል በሚገኙ 43 ቀበሌዎች ውሥጥ 41118 በሬ ፣30260 ላም፣13846 ጥጃ፣11,377 ወይፈን፣13382 ጊደር፣29406 ፈረስ፣6951 በቅሎ፣15177 አህያ፣160019 በግ እና 8155 ፍየል በድምሩ 329691 የሚሆኑ የቤት እንስሳት እንደሚገኙ ከግብርና ጽ/ቤቶች የተገኙት መረጃዎች ይገልጻሉ። እነዚህ እንስሳት በአብዛኛው መዋያቸው እና የመኖ ምንጫቸው የውሃ ማማው ጮቄ ተራራ ሲሆን በተለይም በላይኛው የጮቄ ክፍል የሚገኙት ቀበሌዎች ምንም አይነት መኖ ሳያዘጋጁ ዓመቱን ሙሉ በጮቄው ክልል ውስጥ ከአቅም በላይ በማስጋጥ የእንስሳቶቻቸው ሕይወት ተመሰርቷል።

የአካባቢው ማህበረሰብ የሃብት መገለጫ የእንስሳት ቁጥር መሆኑ ደግሞ ሌላው ችግር ነው ይህም ቁጥርን መሰረት ያደረገው ባህላዊ የእንስሳት እርባታ ዘዴ ጥራት ያላቸው ጥቂት

እንስሳት ተለውጦ ልቅ ግጦሽን ማስቀረት ካልተቻለ በተፈጥሮ ሃብቱ ላይ የሚያደርሰው ጫና ከፍተኛ ነው፡፡

- **የደን ጭፍጨፋ እና የደን ቃጠሎ**

በስናን ወረዳ አብአዛኸር ቀበሌ የሚገኘው 68 ሄ/ር የአባ ጅሜ ደን ፣በደባይ ጥላት ግን ወረዳ እነቆይ ቀበሌ የሚገኘው 500 ሄ/ር የአባራ ደን እና በሁለት እጁ እነሴ ወረዳ የጎማ ዱር ቀበሌ ውስጥ የሚገኘው 98 ሄ/ር የጎማ ዱር ደን እንዲሁም በሌሎች ቀበሌዎች በተበጣጠሰ መልኩ በሚገኙ ደኖች ውስጥ 85 የሚደርሱ የእጽዋት ዝርያዎችን ለመለየት ተችሏል፡፡ ከእነዚህም ውስጥ አስታ፣አምጃ ፣ኮሶ ፣ግምይ፣ጅባራ እና የሀበሻ ጽድ ዋና ዋናዎቹ ናቸው፡፡

የአካባቢው ህብረተሰብ አስታውንና ግምዩን ለማገዶ ፍጆታ ስለሚጠቀምበት ከፍተኛ ውድመት እየደረሰበት ሲሆን በጥናታችን ወቅት እንደተመለከትነውም እጅግ በጣም ብዙ የሆኑ የአስታ ጉቶዎች እየተነቀሉ መልሶ እንዳያገግም በማድረግ አንዲሁም በደባይ ጥላት ግን ወረዳ በእንቆይ እና ሸሜ ቀበሌዎች በሁለት ቦታ ላይ ምክንያቱ በውል ባልታወቀ ሁኔታ ከ48 ሄ/ር በላይ የሚሆን የደን መሬት በእሳት ተቃጠሏል፡፡

ያለ ገደብ በሚካሄድ የደን ጭፍጨፋ ምክንያት አካባቢው በከፍተኛ ሁኔታ የተጎዳ በመሆኑ ምንጮች እየደረቁ የውሃው ማማ አናት ላይ የተቀመጡት ሰዎች ለእነርሱና ለከብቶቻቸው የሚሆን ውሃ አጥተው ሲቸገሩ ለማየት ችለናል፡፡

- **ህገወጥ የሰፈራ ና የእርሻ መስፋፋት**

ህገወጥ የሰፈራና የእርሻ መስፋፋት እንቀስቃሴን በተመለከተ በሁሉም ወረዳዎች የተሟላና የተተነተነ መረጃ ማግኘት ባይቻልም እንኳን በስናን፣ ደባይ ጥላት ግን፣እነማይ ፣እናርጅ አናውጋ፣ቢቡኝና ሁለት እጁ እነሴ ወረዳዎች በተሰበሰቡት መጠነኛ መረጃዎች 248 አ/አደሮች 37.62 ሄ/ር መሬት ላይ ህገ ወጥ የቤት ግንባታ እንዳካሄዱ እና 1176 አባዎራዎች ደግሞ 115.372 ሄ/ር መሬት ላይ ወደ ጮቄው አናት በመውጣት የአስታ ደኖችን በመጨፍጨፍ ለአርሻ ማዋላቸውን ይጠቁማሉ፡፡ ከጨቄው አናት ሆኖ ለሚመለከተው ሁሉ ከ3500 ሜትር ከባህር ወለል በላይ ባለው ከፍታ ሰዎች በጣም በተጠጋጋ መልኩ ስፍረው እየኖሩበትና የወል መሬቶችም እስከ ጫፍ ድረስ ወደ እርሻ ቦታነት በከፍተኛ ፍጥነት እየተቀየሩ ስለሆነ መሬቱ ከሚደርስበት ጫና የተነሳ አፈሩ ውሃ የመያዝ አቅሙ ስለሚዳከም ለህዳሴው ግድብ ዋና ገባር

የሆኑት ከ23 በላይ ወንዞች በዚሁ የመቀጠላቸው ሁኔታ አሳሳቢ ነው፡፡ በዚህ ጉዳይ ላይ የሚመለከታቸው አካላት ሁሉ ህብረተሰቡን ባሰተፈ መልኩ የድርሻቸውን በመወጣት አፋጣኝ መፍትሄ ካልተሰጠው የሚያስከትለው ጉዳት በጣም ከፍተኛ መሆኑ ግልጽ ነው፡፡

- **የአዋሳኝ ቀበሌዎችና ወረዳዎች ወሰን በትክክል አለመታወቅ**

የላይኛውን የጮቄ ክፍል በዋናነት የሚያዋስኑት ወረዳዎች ስናን፣ ደባይ ጥላት ግን፣ ፣ቢቡኝ ፣እነማይ ና ሁለት እጁ እነሴ ወረዳዎች ሲሆኑ በእነዚህ ወረዳዎች መካከል እና በስራቸው በሚገኙ ቀበሌዎች መካከል ትክክለኛው የድንበር ወሰን ባለመለየቱ ምክንያት እና የተቀናጀ የጥበቃ ስልት ባለመኖሩ የጋራ ወንጋራ እንዲሉ አበው ባለቤት በማጣቱ የተነሳ በአካባቢው የሚኖሩ አ/አደሮች የሃብት ሽሚያ ሰለገጠሙ ያለችውም ሃብት እየወደመች ትገኛለች፡፡ ሰለዚህ አጥር የሌለው ቤት ውስጥ ማንም ዘው ብሎ እንደሚገባ ሁሉ የድንበር ወሰን እና ባለቤት የሌለው የጮቄ ተራራ የተፈጥሮ ሃብትም ማንም እንዳገኘ የሚያወድመው ሃብት በመሆኑ በዚህ ምክንያት እየደረሰ ያለበት ተጽእኖ ከፍተኛ ነው፡፡

11. የማህበረሰብ ጥብቅ ስፍራው የሚኖረው ጠቀሜታ
ሀ/ ሥነ-ምህዳራዊ ጠቀሜታ

- ሰዎች ከተፈጥሮ ሃብቱ በዘላቂነት መጠቀም የሚችሉበትንና ሰዎችና ተፈጥሮ ተጋግዘው በዘላቂነት የሚቀጥሉትን ሁኔታ ይፈጥራል፡፡
- በአካባቢው ያለው ስርዓተ ምህዳር እንዳይዛባ ከፍተኛ አስተዋፆ ያደርጋል ፡፡
- ለክለት ተጋላጭ የሆነው የከፍተኛ ቦታዎች ሰነምህዳር ለመጠበቅ ያስችላል፡፡
- በማህበረሰብ ጥብቅ ስፍራው ውስጥ ያለው ብዝሃ ህይወት ሳይጠፋ እንዲኖር፡ያስችላል
- በአካባቢው የሚገኙ የዱር እንስሳትና ዕፅዋት በአይነትም ሆነ በብዛት ይጠበቃሉ፣
- የዱር እንስሳትና ዕፅዋት በቦታቸው እንዲጠበቁና እንዳይጠፉ ይረዳል፣
- የተስተካከለ የውሃ ሃብት እንዲኖር ያስችላል (ማህበረሰብ ጥብቅ ስፍራው ለዓባይ ገባር የሆኑ ከ23 በላይ ዋና ዋና ወንዞች መነሻ በመሆኑ የአባይና ገባር ወንዞች ፍሰት የተስተካከለ እንዲሆን ያስችላል)

ለ/ ኢኮኖሚያው ጠቀሜታ

- በማህበረሰብ ጥብቅ ስፍራው ከጐብኝዎች ጋር ተያይዞ ከቱሪዝም አማራጭ ገቢዎች ለህብረተሰቡና ለመንግስት ገቢ ያስገኛል፣
- ከምርምርና ሣይንሳዊ ጥናት እንቅስቃሴ ጋር ተያይዞ የአካባቢውን ገቢና አቅም ያጐለብታል፣
- የኢኮ-ቱሪዝም እንቅስቃሴ ስለሚስፋፋ ለአካባቢው ህብረተሰብ አንድ የገቢ ምንጭ ይሆናል፡፡
- የአካባቢው የአየር ሚዛን ስለሚጠበቅ ከእርሻ ስራ የሚገኘው ገቢ ዘላቂና አስተማማኝ ይሆናል፡፡
- ታላቁ የህዳሴ ግድብ በደለል እንዳይሞላ ስለሚያስችል ደለሉን ለማስወገድ የሚጠይቀውን ወጭ ይቀንሳል
- በሆቴልና አገልግሎት በመስጠት በርካታ ነዋሪዎች ኑሯቸዉን ማሻሻል ይችላሉ

ሐ/ ማህበራዊ ጠቀሜታ

- ዓለማቀፋዊና ማህበረሰባዊ የሆኑ ጠቃሚ የባህልና ልምድ ልውውጥ ይኖራል፣
- በአካባቢው የሚገኙ ነዋሪዎች የተፈጥሮ ሃብቱን ለመጠበቅም ሆነ በአገባቡ ለመጠቀም የሚያስችል ምቹ ሁኔታ ይፈጠራል፡፡ ዘላቂ የሆነ የተፈጥሮ ሃብት አጠቃቀም እንዲኖር ያስችላል፡፡

መ/ሳይንሳዊ ጠቀሜታ

- የዱር እንሰሳትና ዕፅዋትን ባሉበት ሁኔታና በተፈተሮአዊ አኗኗራቸዉ ለሚደረግ ምርምር በማእከልነት ያገለግላል በተለይም የደብረማርቆስና የባህርዳር ዩኒቨርስቲዎች በቅርብ ርቀት ስለሚገኙ ቦታው ህይወታዊ ላብራቶሪ በመሆን ሊያገለግል ይችላል፡፡
- የባህላዊ መድሃኒቶችን ደህንነት በመጠበቅና በመንከባከብ ጥቅም ላይ በማዋል ሣይንሳዊ ጥናትንም ለማካሄድ ይረዳል፡፡
- በመጥፋት ላይ ላሉ የዱር እንስሳትና እጽዋት ሳይንሳዊ ምርምር ለማድረግ ያስችላል፡፡

ሠ/ የተፈጥሯዊነት ጠቀሜታ

- ተፈጥሯዊነትን ጠብቆ ለመቆየት ያስችላል፡፡ በዉስጡ ያሉትን ብዝሃ ህይወትና ሌሎች (አፈር፣ዉሃና የመሬት አቀማማጥ) በተፈጥሮአዊ ገጽታቸዉ ቆይተዉ ዘለቂታ ባለዉ መልክ ጥቅም እንዲሰጡና ተፈጥሮአዊ ይዘታቸዉ እንዳይጓደል ይረዳል፡፡
- በጮቄ ተፋሰስ የላይኛው ክፍል ያለው የአስታ ቀለበት ተጠብቆ ሳይጠፋ እንዲቆይ ያስችላል

ሠ/ የመስህብነት ጠቀሜታ

- አካባቢው የሰው ልጅን ቀልብ ሊገዙ የሚችሉ ማራኪ ገጽታወች የያዘ ከመሆኑም በተጨማሪ ሰፋ ያለ የአስታ ደን ሽፋንን ለማየት ለሚፈልጉ ጎብኝዎች ለማስተናገድ የሚያስችል ቦታ በመሆኑና በእድሜ ጠገብ አብያተ-ክርስቲያናትና ሌሎች ባህላዊ ቅርሶች የተከበበ ስለሆነ የመስህብነት ጠቀሜታውን የጎላ ያደርገዋል፡፡

12. ጥብቅ ቦታ የመሆን አቅም ማረጋገጫ መስፈርቶች

ሀ/ ወካይነት /representativeness/

- ቦታው የአፍሮ ትሮፒካል ሃይላንድ ባዮምን በስርዓተ ምህዳር ደረጃም የአፍሮ አልፓይንና ሳብ አፍሮ አልፓይን ስረዓተምህዳር የሚወክል ስለሆነ በማህበረሰብ በጥብቅ ስፍራነት ቢከለል በደቡብ ምዕራብ የልማት ቀጠና ወካይ የሆነ የጥበቃ ቦታ ሊሆን ይችላል፡፡
- ከስርዓተምህዳር ውክልና በተጨማሪ የጥፍረ ረጂም ጡልጡሌ ዎፍና የአንገተ ነጭ ርግብ ለመጠበቅ ወካይ አካባቢ ነው፡፡

ለ/ የብዛ-ህይወት ክምችት / Diversity/

- የአካባቢውን የብዝሃ-ህይወት ሃብት ስንመለከት አሸንግድየ/ Kniphofia foliosa / በብዛት የሚገኝ ሲሆን እንዲሁም ቦታው ለጂብራና አስታን ለመጠበቅ ምቹ አካባቢ ሲሆን
- የቀይ ቀበሮና ታሪካዊ መኖሪያ አካባቢ ቢሆንም በዱር እንስሳት ላይ በአካባቢው ላይ እየደረሰ ባለው ተጽዕኖ ምክንያት ከአካባቢው ከጠፉች 100 ዓመት አስቆጥሯል፡፡
- ከፍተኛ ቦታዎች እንደ ደሴት ሆነው የብዝሃ-ህይወትንና ስርዓተ-ምህዳርን ስለሚይዙ የጮቄ አካባቢ የድንቅየና ብርቅየ የዱር እንስሳት መናኸሪያ በመሆን ያገለግላል፡፡

የአዕዋፍ መናኸሪያ መሆኑ ለምሳሌ በኢትዮጵያ ብቻ የምትገኘውን

Abyssinian Longclaw ***የያዘ በመሆኑ፡፡***

በኢትዮጵያ ብቻ ይገኙ የነበሩና አሁን ኤርትራ የተጋራቻቸው የአዕዋፍ ዝርያዎች

- ✓ *Wattled Ibis*
- ✓ *White-collared Pigeon*
- ✓ *Black-winged Lovebird*
- ✓ *Thick-billed Raven የሚገኙበት በመሆኑ፡፡*

- **በተደረገው ጥናት መሰረት ከ85 በላይ የዛፍና የሳር ዝርያዎችን መለየት የተቻለ ሲሆን በተለይም በኢትዮጵያ ብቻ የሚገኙ**

- *Acanthus sennii*
- *Echinops ellenbeckii*
- *Erythrina brucei*
- *Euryops pinifolius*
- Kniphofia foliosa
- *Lobelia rhynchopetalum*

አቅፎ የያዘ ነው፡፡

- **በአካባቢው ከ16 በላይ የሚሆኑ ታላላቅና ታናናሽ አጥቢዎች ተጠልለውበት እንደሚኖሩ በጥናት ወቅት የተረጋገጠ ሲሆን በአካባቢው ያለው የፍልፈልና የአይጥ ቁጥር ከፍተኛ በመሆኑ አካባቢው ጥበቃ ቢደረግለት ወደፊት ቀይ ቀበሮን ወደ አከባቢው መስዶ እንደገና ማላመድ ያስችላል**

ሐ/ ልዩ መገለጫ / Distinctiveness/

የጮቄ ተፋሰስ ኢትዮጵያ ውስጥ ያለውን የአባይ ፍሰት መጠን 9.5% /ይህም ከኢትዮጵያ ውስጥ ካሉት የአባይ ገባር ወንዞች 52839 ሚሊዮን ሜኩ ዓመታዊ ፍሰት ሲኖራቸው ከዚህም ውስጥ የጮቄ ገባር ወንዞች 5012 ሚሊዮን ሜኩ ፍሰት መጠን አስተዋጽኦ ያደርጋሉ/ የያዘ ሲሆን ከጮቄ የሚነሱ ከ23 በላይ ዋና ዋና የአባይ ገባር ወንዞች ሲኖሩ የጮቄ የውሃ ማማነትን የሚያጎላው ሲሆን ከሌላዎች መሰል አካባቢዎች ጋር ሲነጻጸር የውሃ ምንጭነቱ ልዩ የሚያደርገው ሲሆን ይህን አካባቢ የማህበረሰብ ጥብቅ ስፍራ አድረጎ ቢጠበቅ የታላቁን ህዳሴ ግድብ በዘላቂነት ጥቅም እንዲሰጥ ያስችላል፡፡/

- **የጮቄ አካባቢ ከሌላዎች አካባቢዎች በተለየ ሁኔታ የተሻለ የአስታ ሽፋን ያለው መሆኑ /የአባራ፣አባ ጂሜና ጎማዱር ጫካዎች/**
- **የጮቄ አካባቢ ከሌላዎች አካባቢዎች በተለየ ብዙ ቁጥር ያለው አንገተ-ነጭ ርግብ የሚገኝበት ቦታ ነው**

መ/ ኢኮሎጂያዊ ጠቀሜታ /Ecological importance/

- **በታሳቢ የማህበረሰብ ጥብቅ ስፍራው ውስጥና በአካባቢው ያለው የአፍሮ አልፓይንና የሳብ አፍሮ አልፖይን ስርዓተ ምህዳር እንዳይዛባ ከፍተኛ አስተዋፅኦ ያደርጋል**
- **የዱር እንስሳት በአይነትም ሆነ በብዛት በተፈጥሮአዊ አኗኗራቸዉ ይጠበቃሉ፣**

- ብርቅየ የዱር እንስሳትና ዕፅዋት በቦታቸው እንዲጠበቁና ከአካባቢቸዉ ጋር ሚዛናዊ ትስስር እንዲኖራቸዉ ያስችላል
- የተስተካከለ የውሃ ሃብት በተፋሰሱ በተፈለገዉ ሁኔታ እንዲኖር ያስችላል

ሠ/ በአካባቢው ላይ ያለ ጫና መጠን /Degree of interference/

- ከባድ የሆነ ልቅ ግጦሽ መኖር
- የጮቄውን የላይኛው አካል ለእርሻ አገልግሎት ማዋል /በጀብራ የተሸፈነውን አካባቢ ሳይቀር ለእርሻ አገልግሎት ማዋል/
- ደን ጭፍጨፋና ደን ቃጠሎ
- በጮቄው ክልል ውስጥ የቤት ግንባታ

ረ/ የአካባቢው ሳይንሳዊ ጠቀሜታ /Scientific and monitoring uses/

- የዱር እንሰሳትና ዕፅዋትን ባሉበት ሁኔታና በተፈተሮአዊ አኗኗራቸዉ ለሚደረግ ምርምር በማእከልነት ያገለግላል በተለይም የደብረማርቆስና የባህርዳር ዩኒቨርስቲዎች በቅርብ ርቀት ስለሚገኙ ቦታው ህይወታዊ ላብራቶሪ በመሆን ሊያገለግል ይችላል
- የዱር እንስሳት በሽታ ክስተትንና በቤትና በዱር እንሰሳት መካከል ያሉ ተላላፊ የእንስሳት ስርጭት ለማወቅ ያስችላል
- ለአካባቢ ክትትል በሚኖረው ጠቀሜታ የተፈጥሮ ሚዛን ለዉጥን መለካት ያስችላል
- የዱር እፅዋት ናሙናና ተፈጥሮአዊ እድገትንና በሰዎች ጣልቃ ገብነት የሚመጣዉን ለዉጥ ለመለየት ይረዳል

ሰ/ የቦታ ስፋት /area size/

ታሳቢ የማህበረሰብ ጥብቅ ቦታው በጥብቅ ስፍራነት ተመዝግቦ በውስጡ ያሉትን የተፈጥሮ ሃብቶች ለመያዝ ቢያንስ አንድ ሽህ ሄክታር መጠበቅ ይኖርበታል የሚለውን የ IUCN መስፈርት የሚያሟላና 17430 ሄ/ር ስፋት ያለው ታሳቢ የማህበረሰብ ጥብቅ ስፍራ ሲሆን በአገራችን ውስጥ በአፍሮ ትሮፒካል ባዮም ክልል ውስጥ ከሚገኙ 49 የአዕዋፍት ዝርያዎች ውስጥ 16 የአዕዋፍት ዝርያዎች በጮቄ ውስጥና በአካባቢው ተጠልለው እንደሚኖሩ የኢትዮጵያ የዱር እንስሳትና የተፈጥሮ ታሪክ ማህበር (Ethiopian Wildlife and Natural History Society) አስቀምጧል።

ሸ/ ቅርፅ /መጠነ ዙሪያ/shape/

ጥብቅ ስፍራዎች በሚቋቋሙበት ወቅት በተቻለ መጠን ዝቅተኛ መጠነ ዙሪያ እንዲኖራቸው ይጠበቃል ። ሆኖም ግን የጮቄ ታሳቢ የማህበረሰብ ጥብቅ ስፍራ ከተራራው አናት ላይ በመቀነት መልክ የተዘረጋና ሾጣጣ በመሆኑና ከሁሉም አቅጣጫ ያለው ስፋት አነስተኛ በመሆኑ ለጥበቃ ምቹ አይደለም ለአካባቢ መጎሳቆልም በቀላሉ ተጠቂ ነው። ሆኖም ግን አካባቢው ተጋላጭ የሆነውን የአፍሮ-አልፓይን ስርተ ምህዳር አቅፎ በመያዙና ወሳኝ የሆነ የውሃ ማማ በመሆኑ የማህበረሰብ ጥብቅ ስፍራነት ደረጃ አግኝቶ መጠበቅ ቢችል።

ቀ/ በውስጡ የሚገኙ ብርቅየና ድንቅየ ዝርያዎች /Endemicity/

ከአዕዋፍ ዝርያዎች

- **Abyssinian Longclaw**

ከዕፅዋት ዝረያዎች ውስጥ

- *Acanthus sennii*
- *Echinops ellenbeckii*
- *Erythrina brucei*
- *Euryops pinifolius*
- Kniphofia foliosa
- *Lobelia rhynchopetalum* ***ይገኝበታል***

❖ ከሀ-ቀ ያሉትን መስፈርቶች ስንመለከት የጮቄ አካባቢ የማህበረሰብ ጥብቅ ቦታ ለመሆን ዝቅተኛውን መስፍርት የሚያሟላ ቢሆንም ቦታው ወደጥብቅ ስፍራነት መሸጋገር የሚችለው በአካር አካላት ሙሉ ተሳትፎ ዳር ድንበሩን በመከለል አሁን ያለበትን ከፍተኛ ጫና መቀነስ ሲቻል ነው። የቦታው ወደጥብቅ ስፍራነት መሸጋገር ከብዝሃ-ህይዎት ልማትና ጥበቃ ባሻገር ለታላቁ ህዳሴ ግድብ አጠቃቀም ዋስትና በመሆኑ ለውጤቱ የሁሉም አጋር አካላት ርብርብ ወሳኝ ነው።

13. የታሳቢ ማህበረሰብ ጥብቅ ስፍራው ጠቀሜታና ጥብቅ ቦታ የመሆን አቅም ማረጋገጫ መስፈርቶች ጥምረት ዝምድና

የጮቄ አካባቢ በርካታ ጠቀሜታ ያለዉና ዘለቄታዊ በሆነ መንገድ ከተጠበቀ የሚሰጣቸዉ ጠቀሜታዎች አካባቢያዊ፤ አገራዊና አለማቀፋዊ አሰተዋፆ ይኖራቸዋል። በተለይም ያለዉ የተፈጥሮ ሽፋንና መልካምድራዊ አቀማመጥ የብዝሃ ህይዎትና ተፈጥሮአዊ ገፅታ ከመጠበቅ

አልፎ የአለም ሙቀትንና የካርቦን ልቀትን ለመቀነስና የአባይን ወንዝ የፍሰት መጠን በማስተካከልና የታላቁን የህዳሴ ግድብ ከደለል ለመጠበቅ የጎላ አስተዋጾ ይኖረዋል፡፡ ስለዚህ የተፈጥሮ ደኑ የሚሰጠዉ ጠቀሜታ ከIUCN ጥብቅ ስፍራ ለመሆን ማሟላት ከሚገባቸዉ መስፈርት ሲነፃፀር ጥብቅ ስፍራ የመሆን አቅሙን ማየት ይቻላል፡፡ ከዚህ በታች የተቀመጠዉ ሰንጠረዥ ያለዉ የተፈጥሮ ሀብትና የሚሰጠዉን ጠቀሜታ ጥብቅ ስፍራ የመሆን አቅሙን በማነፃፀር ሊጠበቅ የሚገባዉን ደረጃ ለመወሰን ያስችላል፡፡ ጥብቅ ስፍራ የመሆን መመዘኛዎችን ድምር ውጤት 77.75% ሲሆን አንድ ጥብቅ ስፍራ የታለመለትን አላማ ለማሳካት 75% ከዚያ በላይ መሆን ይገባዋል፡፡በመሆኑም ከተገኘው የጥናት ውጤት እና ቦታው የውሃ አናት በመሆን ከሚሰጠው ጠቀሜታ አኳያ የማህበረሰብ ጥብቅ ስፍራ ሆኖ ቢጠበቅ

ሰንጠረዥ የጮቄ አካባቢ ጠቀሜታና ጥብቅ ስፍራ የመሆን አቅም መመዘኛ መስፈርቶች ንፅፅር

አቅም / ጠቀሜታ	ወካይነት	ብዝሃ ህይወት	ልዩ መገለጫ	ኢኮሎጂያዊ ጠቀሚታ	በአካባቢው ላይ ያለ ጫና መጠን	የአካባቢው ሳይንሳዊ ጠቀሜታ	የቦታ ስፋት/ ዙሪያ/	ቅርፅ /መጠነ ድንቅየ ዝርያዎች	ደረጃ በ%
ሥነ-ምህዳራዊ ጠቀሜታ	ከ	ከ	ከ	ከ	ከ	ከ	ዝ	ዝ	ከ	77.8
የተፈጥሯዊነት ጠቀሜታ	ዝ	ዝ	ዝ	ከ	ከ	ከ	ከ	ዝ	ከ	55.6
ኢኮኖሚያው ጠቀሜታ	ከ	ከ	ከ	ከ	ከ	ከ	ከ	ከ	ከ	100
ማህበራዊ ጠቀሜታ	ከ	ከ	ከ	ከ	ከ	ከ	ከ	ከ	ዝ	88.9
ሳይንሳዊ ጠቀሜታ	ከ	ከ	ከ	ከ	ከ	ከ	ዝ	ዝ	ከ	77.8
የመስህብነት ጠቀሜታ	ከ	ከ	ከ	ዝ	ከ	ከ	ከ	ዝ	ዝ	66.7
ደረጃ በ%	83.3	83.3	83.3	83.3	100	100	66.6	33.3	66.6	**77.75**

መፍቻ ከ፡- ከፍተኛ 1-2 ችግሮችና የማያሟላቸዉ ነጥቦች ካሉ

ዝ፡- ዝቅተኛ ከሁለት በላይ ችግሮችና የማያሟላቸዉ ነጥቦች ካሉ

አንድ የተፈጥሮ አካባቢ በየትኛው የጥብቅ ስፍራ ደረጃ (protected area category) እንደሚመደብ ለመወሰን አካባቢው ጥብቅ ስፍራ ቢሆን ማሳካት ያለበትን የመጀመሪያ ደረጃ ዓላማዎችን (Primary management objectives) በመለየትና በማወቅ መሆን ይኖርበታል። ሠንጠረዥ ..... ላይ ማየት እንደሚቻለው የተፈጥሮ አካባቢው በደረጃ VI (protected area category VI) መሰረት ጥብቅ ስፍራ ቢሆን በተራ ቁጥር 3፣4 እን 8 የተቀመጡትን የመጀመሪያ ደረጃ ዓላማዎች የሚያሳካ ይሆናል። ስለዚህ ታሳቢ ጥብቅ ስፍራውን በማህበረሰብ ጥብቅ ስፍራነት ደረጃ ተሰጥቶት ማቋቋም ይቻላል። ይሁን እንጅ ሁሉም ባለድርሻ አካላት በታሳቢ ጥብቅ ስፍራው በአሁኑ ወቅት ያሉ ፈታኝ ሁኔታዎችን ለመፍታት የበኩላቸውን ድርሻ መወጣት እና ቦታው ህጋዊ ዕውቅና እስኪያገኝ ድረስ በአግባቡ ማስጠበቅ ይገባቸዋል። ስለዚህ በተፈጥሮ አካባቢው ላይ እየተፈፀሙ ያሉ ችግሮችን ሙሉ በሙሉ ማስወገድ እስከተቻለ ድረስ ታሳቢ ጥብቅ ስፍራው የሚከተሉትን የመጀመሪያ ደረጃ ዓላማዎች (Primary management objective) የሚያሳካ ይሆናል።

ለብዝሃ ህይወትና ስርዓተ ምህዳር ጥበቃ

የጮቄ አካባቢ የAfrotropical highland biome የሚወክል ሲሆን በአፍሮ አልፓይንና ሳብ አፍሮ አልፓይን ስርዓተ ምህዳር ውስጥ የሚገኙትን የአስታ፣ጂባራ እና አሸንግድዬ የመሳሰሉት ዕፅዋትን እንዲሁም Afrotropical highland biome መጠለያቸው አድረገው የተቀመጡ 16 የአዕዋፍ ዝረያዎችን አቅፎ የያዘ ሲሆን የተለያዩ የአይጥና የፍልፈል ርያዎች አቅፎ የያዘ ሲሆን ይህን አካባቢ በማህበረሰብ ጥብቅ ስፍራነት መጠበቅ በአፍሮ አልፓይንና ሳብ አፍሮ አልፓይን ስርዓተ ምህዳር ውስጥ በሚገኘው የብዝሃ ህይወት ሃብት ልማትና ጥበቃ ለማካሄድ የሚያስችል የዕጽዋትና እንሰሳት ስብጥር በማልማትና በመጠበቅ ለተተኪ ትውልድ ማስተላለፍ ያስችላል።

ሰንጠረዥ 2 Matrix for protected area categories and Management objectives (IUCN, 1994)

No.	Management categories	IUCN protected area categories							Total (%)
		Ia	Ib	II	III	IV	V	VI	
		Strict natural reserve	Wilderness area	National Park	Natural Monument	Habitat/Species Management Area	Protected Landscape/Seascape	Managed Resource Protected Area	
1	Scientific research	√	√	√	√	√	√	√	

No.	Management categories	IUCN protected area categories							Total (%)
		Ia	Ib	II	III	IV	V	VI	
		Strict natural reserve	Wilderness area	National Park	Natural Monument	Habitat/Species Management Area	Protected Landscape/Seascape	Managed Resource Protected Area	
2	Wilderness protection	0	0	0	0	0	0	0	
3	Preservation of species and genetic diversity	√	√	√	√	√	√	√	
4	Maintenance of environmental services	√	√	√	√	√	√	√	
5	Protection of species, natural /culture features	0	0	√	√	√	√	√	
6	Tourism and recreation	0	√	√	√	√	√	√	
7	Education	0	0	√	√	√	√	√	
8	Sustainable use of resources from natural ecosystems	0	√	√	0	√	√	√	
9	Maintenance of natural/cultural/traditional attributes	0	0	0	0	0	√	√	
	Total	3	5	7	6	7	8	8	

Note: √= can meet management objective, 0=can't meet management objective

አካባቢው የሚሰጠውን አገልግሎት /Ecosystem services/ በተሸለ ሁኔታ ጥቅም ላይ እንዲውል ማስቻል

የጮቄ አካባቢ ከ23 በላይ ታላላቅ ወንዞች መነሻ በመሆኑ በተፋሰሱ የላይኛው አካልና በታችኛው አካባቢ የሚኖሩ ለመጠጥና ሌሎች አገልግሎቶች ሊውል የሚችል ውሃ ማግኘት የሚያስችል ቦታ ከመሆኑም በተጨማሪ የታላቁ ሚሊኒየም ግድብ ህልውናም ሚመሰረተው በጮቄና መሰል ስርዓተምህዳር ባላቸው አካባቢዎች በመሆኑ ጮቄን ማልማትና መጠበቅ የታላቁን ሚሊኒየም

ግድብ ደህንነት መጠበቅ ነው፡፡ የጮቄ ስርዓተ ምህዳር መጠበቅ የአካባቢውን የአየር ሚዛን ለመጠበቅ ያስችላል፡፡

የአካባቢውን የተፈጥሮ ሃብት በዘላቂነት መጠቀም

- ❖ የጮቄ አካባቢ ለዘናመት ሰዎች ሰፍረውበት የቆየ ቢሆንም ጫናው የከበደው ከ1966 በኋላ መሆኑን በአካባቢው የተደረጉ ጥናቶች ያመለክታሉ በተለይም በ1989 በተደረገው የመሬት ሽግሽግ ለተወሰኑ አርሶ አደሮች የእርሻ መሬት መሰጠቱን አንድ አንድ የአካባቢ ነዋሪዎች ይናገራሉ፡፡ የአካባቢውን የተፈጥሮ ሃብት በዘላቂነት ለመጠቀምና ለትውልድ ለማስተላለፍ የጮቄን አካባቢ በማህበረሰብ ጥብቅ ስፍራነት በመያዝና ለአካባቢው ዘላቂ የልማት እቅድ /Management plan/ በማዘጋጀትና አካባቢያዊ ህገደንብ በማዘጋጀት አካባቢውን በዘላቂነት ማልማትና መጠቀም ይቻላል፡፡

የተፈጥሮ፣ ባህላዊና ታሪካዊ መስህቦችን በመጠበቅና በማልማት ለቱሪዝም መጠቀም

ምንም እንኳን የማህበረሰብ ጥብቅ ስፍራዎችን ማልማትና መጠበቅ የመጀመሪያ አላማ ባይሆንም የጮቄ አካባቢ በተፈጥሮአዊና ማራኪ በሆነ የመሬት አቀማመጥ፣ ታሪካዊና ባህላዊ መስህቦችን አቅፎ የያዘ በመሆኑ አካባቢውን በመጠበቅና በማልማት ለሰዉ ልጆች አእምሮ ማደሻ በማድረግ የመዝናኛ እድሎችን መፍጠርና ከነተፈጥሮዊ ገፅታዉ በማቆየት በዉስጡ ያሉትን ተፈጥሮዊ፣ ባህላዊና ታሪካዊ ሃብቶች በዘለቂታዊ ቱሪዝም ልማት ጥቅም ላይ ማዋል የተፈጥሮ ሃብቱን ማስጠበቅ የሚቻልበት እድል አለ፡፡

14. በጥናቱ ወቅት ያጋጠሙ ችግሮች

- **በቂ መረጃ አለመኖር**

  የጮቄ ታሳቢ ማህበረሰብ ጥብቅ ስፍራን ለማጥናት ስንቀሳቀስ መረጃዎችን ለመሰብሰብ የሚመለከታቸውን አጋር ለማነጋገር ሞክረናል ነገርግን በአብዛኞቹ የመንግስት መስሪያ ቤቶች በጉዳዩ ዙሪያ ከግንዛቤ ጀምሮ በቂ የሆነ ማህበራዊ ፣ ኢኮኖሚያዊ እና ከባቢያዊ ስነ ምህዳርን የሚገልጽ መረጃ ማግኘት አልተቻለም ፡፡ ያሉት መረጃዎችም ቢሆን በጥቂት ግለሰቦች እጅ የሚገኝ ሲሆን በመሰረታዊ የመልሶ ማደራጀት ጽንሰ ሃሳብ ላይ ክፍተት እንዳለ ተገንዝበናል ይህ ችግር በተለይም በአካባቢና መሬት አስተዳደር አጠቃቀም ጽ/ቤቶች ጎልቶ ይታይ ነበር፡፡
- **የመስክ ደንብ ልብስና ጫማ አለመኖር**
- **በመንግስት ለባለሙያዎች የተፈቀደው አበል በቂ አለመሆን**

15. ወደፊት መከናወን ያለባቸው ስራዎች

በዚህ ዝርዝር ጥናት የተዳሰሰው የጮቄ አካባቢ ታሳቢ የማህበረሰብ ጥብቅ ስፍራ ተፈጥሮዊና ስርዓተ ምህዳራዊ ወሳይነቱ ሳይቀየር ጠብቆ ለማቆየትና አግባብ ባለዉ መልኩ ለማልማትና ለመጠቀም ወደ ጥብቅ ስፍራነት እንዲመጣ ማድረግ ያስፈልጋል። ይህም በክልሉ መኖር ያለበትን ወሳይ ስርዓተ ምህዳር ሽፋን ከነበረበት 2 ከመቶ ከፍ እንዲልና በ5 ዓመቱ እውን ማድረግ ካለብን 7 ጥብቅ ስፍራዎች አንዱን እንድናሳካ የሚያደርግ ስራ ይሆናል። ስለዚህ ይህ ታሳቢ የማህበረሰብ ጥብቅ ስፍራ ዳር ድንበሩ ተከልሎ በአዋጅ ህጋዊ ሰውነት የሚያገኝበትን ሁኔታ ለማመቻቸት ወደ ፊት መከናውን ያለባቸው ተግባራት በቅደም ተከተል እንደሚከተለው ተቀምጠዋል።

የጥናቱን ውጤት ለአጋር አካላት መላክና አስተያየት መቀበል

የዚህን ጥናት ውጤት ለቢሮዉ በማቅረብ ዝርዝር ውጤቱን በማሳወቅ በቢሮ ደረጃ በማጠቃለያ ሃሳቦቹ ላይ የጋራ መግባባት መፍጠርና የጥናቱን ውጤት ለሚመለከታቸዉ አካላት መላክና አስተያየት መቀበል፣

ታሳቢ ጥብቅ ስፍራው በየትኛው የጥብቅ ስፍራ ደረጃ (protected area category) እንደሚመደብ መወሰን

የጥናቱን ውጤት መሰረት በማድረግ አካባቢው ለተፈጥሮ ጥብቅ ስፍራነት ያለውን ጠቀሜታ፣ ተስማሚውን የጥብቅ ስፍራ ደረጃ በIUCN የጥብቅ ስፍራዎች ደረጃ (protected area category) መሰረት የትኛውን ምድብ (Protected area category I-VI) መወሰን። ምንም እንኳን በጥናት ቡድኑ Protected area category VI ሊያሟላ እንደሚችል የተረጋገጠ ቢሆንም የተፈጠሮ ሃብቱን ለማልማትና ለመጠበቅ የተሸለ አጠባበቅ ስርዓት ካለ ከሚመለከታቸው አጋር አካላት አስተያየት መሰብሰብ

የክለላ ስራ ማከናወን

በመጀመሪያ ደረጃ የፖቴንሽያል የዳሰሳ ጥናት፣ ቀጥሎ ዝርዝር ጥናት፣ በመጨረሻም ክለላና ህጋዊ ዕውቅና ማሰጠት አንድን የተፈጥሮ አካባቢ ወደ ጥብቅ ስፍራ ለማምጣት በቅደም ተከተል የሚከናወኑ የጥናት ስራዎች ናቸው። ይሁን እንጅ የተፈጥሮ አካባቢው በዋነኛነት ከልቅ ግጦሽ፣ በህገወጥ እርሻ መስፋፋት፣በህገወጥ ቤት በመስራትና ደን ጭፍጨፋ ተያይዞ ከፍተኛ ጉዳት እየደረሰበት እና ሃብቱን እያጣነው ስለሆነ ጊዜ ሳይሰጠው በፍጥነት የክላላ ስራ እንዲካሄድ አስፈላጊ ነው ሆኖም ግን የክለላ ስራውን ማከናዎን የሚቻለው በመጀመሪያ ከአካባቢው ህብረተሰብ ጋር በመወያየትና በመተማመን የጮቄ ዳር ድንበር ከተለየ በኋላ ቢሆነ የተሸለ ነው

ሕጋዊ እውቅና ማሰጠት

በፖቴንሽያል፣ ዝርዝርና ክለላ ጥናቶች የተገኙትን ማጠቃለያዎች መነሻ በማድረግ ቀጥተኛና ቀጥተኛ ያልሆኑ ጠቀሜታዎች ለተፈጥሮ ሃብት ጥበቃና ለቱሪዝም ልማት ያላቸውን አስተዋፅዖ በማረጋገጥ የታሳቢ የማህበረሰብ ጥብቅ ስፍራው ዳር ደንበር በህግ እንዲወሰን ከፖቴንሽያል፣ ዝርዝርና ክለላ ጥናቶች የተገኙ የማጠቃለያ ሃሳቦችን የያዘ ደጋፊ ሰነድና ረቂቅ አዋጅ በማዘጋጀት ለሚመለከተው አካል ለውሣኔ ማቅረብና ሕጋዊ ሰውነት ማሰጠት፣

የመሠረተ ልማትና የግንባታ ቦታዎችን መለየትና ግብዓት ማፈላለግ

ለጥበቃና ልማት በሚያመቸው የጥብቅ ስፍራዎች ደረጃ (IUCN criteria for protected area category Vl) ታሳቢ የማህበረሰብ ጥብቅ ስፍራው በጥብቅ ስፍራነት የሚከለልና ህጋዊ ሰውንት የሚሰጠው ከሆነ ከጽ/ቤት ግንባታ ጀምሮ ለጥበቃና ለቱሪዝም ልማት አስፈላጊ የሆኑ የመሠረተ ልማትና የግንባታ ቦታዎችን በጥናት መለየትና አስፈላጊውን ግብዓት ለማሟላት የገንዘብ ድጋፍ ማፈላለግና የአካባቢው ህብረተሰብም የራሱን ድርሻ እንዲወጣ አስፈላጊውን የቅድመ ዝግጁት ስራ መስራት

የአጋር አካላትን ተሳትፎ፣ ተግባራትና ኃላፊነቶች መለየትና ማሳወቅ

በተለያዩ የጥናት፣ የክለላና የመሠረተ ልማት ግንባታዎች የሚመለከታቸውን አጋር አካላት ማሣተፍ፣ ማሳወቅና ኃላፊነታቸውን እንዲወጡና ዘላቂ አጋርነታቸውን ለማረጋገጥ፣ ወቅታዊ ግንኙነትና ተግባራዊ እንቅስቀሴ ማድረግ፣

16. የጉዳዩ ባለቤቶችና የባለድርሻ አካላት ተግባራትና ኃላፊነት ትንተና

ከላይ በዝርዝር የተቀመጡና ወደፊት መከናወን ያለባቸው ሌሎች አስፈላጊ ስራዎችን ለማሳካት የጉዳዩ ባለቤቶችና ባለድርሻ አካላት የሚጠበቅባቸውን ተግባርና ኃላፊነት በተፈለገው መጠን መወጣት ይኖረባቸዋል። ስለዚህ ከላይ በዝርዝር ለተቀመጡና ወደ ፊት መስራት ላለባቸው ስራዎች ወሳኝና አጋር ናቸው ተብለው የተመረጡ ባለድርሻ አካላትና የጉዳዩ ቀጥተኛ ባለቤቶች ተግባርና ኃለፊነት ተለይተው እንደሚከተለው ተቀምጠዋል።

የባህልና ቱሪዝምና ፓርኮች ልማት ቢሮ

በአዋጅ በተሠጠው ስልጣንና ተግባር መሰረት በቢሮው ለስራዉ ቀጥተኛና ተጠሪነት ያለዉ የዱር እንሰሳት ጥናት፣ ልማት፣ ጥበቃና አጠቃቀም የስራ ሂደት በዋናነት የሚከተሉትን ተግባራት ይፈጽማል

- የተፈጥሮ ሃብቱ የበለጠ ጉዳት እንዳይደርስበት የክለላ ስራ እስኪከናወን ድረስ ቦታው የክትትልና ጥበቃ ስራ እንዲከናወንለት የሚመለከታቸውን አጋር አካላት ያስገነዝባል
- በተፈጥሮ ሃብቱ ላይ አሉታዊ ስጋቶች ከተወገዱ በኋላ ከሚመለከታቸው አካላት ጋር በመሆን የክለላ ስራ ይሰራል
- ቦታው የውሃ ማማ እንደመሆኑ መጠን ቦታው የጥብቅ ስፍራ ደረጃ አግኝቶ እንዲጠበቅ የበኩሉን ጥረት ያደርጋል
- በቦታው ላይ ተጨማሪ ጥናቶች እንዲካሄዱ የማስተባበር ሚና ይኖረዋል ጥናት ያካሂዳል
- የተፈጠሮ አካባቢው የክለላ ስራ እንዲካሄድ ከዞን አጋር አካላት ጋር ግንኙነት ይፈጥራል
- ከክለላ ስራ በኋላ የተፈጥሮ ደኑ በአዋጅ ህጋዊ ሰውነት እንዲያገኝ አስፈላጊ ስራዎችን ያከናውናል

የምስራቅ ጎጃም ዞን አስተዳደር

- የጮቄ የላይኛው ክፍል የሚገኘው ከ10 ወረዳዎች በላይ በመሆኑና የወረዳዎችም ድንበር በትክክል ያልተለየ በመሆን በአካባቢው ላይ ባለው የአስታ ደን ጥፋት አየደረሰ በመሆኑ የወረደዎች ድንበር የሚለይበትን መንገድ ያመቻቻል
- በጮቄ አካባቢ የጮቄውና በአካባቢ ያሉ የእርሻ መሬቶች ድንበር ያልተለየ በመሆኑ በአካባቢው ላይ የእርሻ መሬት ማስፋፋትና ህገወጥ ቤቶች ተገንብተዋል ይህንም ችግር ለመፍታት የእርሻ መሬቱንና የጮቄውን ድንበር መለየት አስፈላጊ በመሆኑ ደንበሩ እንዲለይ ስራውን ይመራል ያስተባብራል
- የጮቄን አካባቢ በዘላቂነት ለማልማትና ለመጠቀም አካባቢውን የማህበረሰብ ጥብቅ ስፍራነት ደረጃ ሰጥቶ መከለል፣ማልማትና መጠበቅ ይገባል። በመሆኑም የክለላ ስራውን ይመራል ያስተባብራል
- ጮቄን በተመለከተ ቅንጂታዊ አሰራር እንዲጎለብት ተቋማትን ያስተባብራል

የምስራቅ ጎጃም ዞን ግብርና መምሪያ

- በጮቄ አካባቢ የአባራ፣አባ ጂሜና ጎማ ዱር ጫካዎች በመኖራቸውና በተለይም የአስታውን ቀለበት ተከትሎ ደን የሚገኝበትና የአካባቢው ልዩመገለጫ በመሆኑ ከዚህ በተጨማሪ ከጮቄ የሚነሱ ወንዞች ከምስራቅ ጎጃም ባሻገር የሌሎች አካባቢ የህይዎት መሰረት በመሆናቸው አካባቢው የሚጠበቅበትን ምቹ ሁኔታ ያመቻቻል።

- በአካባቢው ላይ ልቅ ግጦሽ ከፍተኛ ጫና እያደረሰ በመሆኑ በአካባቢው ላይ የልቅ ግጦሽ ስርዓት የሚቀንስበትን ብሎም የሚቆምበትን ስርዓት ይዘረጋል
- ጮቄ በ10 ወረዳዎች የሚገኝና የክትትልና የቁጥጥር ስራዉ በተቀናጀ መልኩ እንዲካሄድና በዉስጡ የሚገኘዉ ብዝሃ ህይወት እንዲጠበቅ የማስተባባርና የመከታተል ስራ ይሰራል
- የጮቄ አካባቢ በሚከለልበት ወቅት ለክለላ ስራው ባለሙያዎችን ይልካል ስራውንም ይከታተላል
- ጮቄን በተመለከተ ቅንጂታዊ አሰራር እንዲጎለብት የበኩልን አስተዋጾ ማበርከት

የምስራቅ ጎጃም ዞን አካባቢ ጥበቃ፣መሬት አጠቃቀምና አስተዳደር መምሪያ

- የጮቄ የላይኛው ክፍል የሚገኘው ከ10 ወረዳዎች በላይ በመሆኑና የወረዳዎችም ድንበር በትክክል ስላልተለየ በአካባቢው ላይ ባለው የአስታ ደን ጥፋት አየደረሰ በመሆኑ የወረደዎች ድንበር እንዲለይ ከሚመለከታቸው አካላት ጋር ይሰራል
- በጮቄ አካባቢ የጮቄውና በአካባቢ ያሉ የእርሻ መሬቶች ድንበር ያልተለየ በመሆኑ በአካባቢው ላይ የእርሻ መሬት ማስፋፋትና ህገወጥ ቤቶች ተገንብተዋል ይህንም ችግር ለመፍታት የእርሻ መሬቱንና የጮቄውን ድንበር መለየት አስፈላጊ በመሆኑ ደንበሩ እንዲለይ በወረዳዎች ያሉ አካባቢ ጥበቃ፣መሬት አጠቃቀምና አስተዳደር ጽ/ቤቶችን በማስተባበር ስራው እንዲከናወን ያደርጋል
- በጮቄ አካባቢ ያለው የአፍሮ አልፓይን ስርዓተምህዳር ለአካባቢ መጎሳቀል በቀላሉ ተጋላጭ በመሆኑ በአካባቢው የሚሰሩ ተግባራት ይህን እንዳያባብሱ ክትትል ያደርጋል
- አካባቢው የብዙ ዎንዞች መነሻ በመሆኑ አካባቢው ዘላቂ የውሃ ምንጭ ሆኖ እንዲያገለግል የሚጠበቅበትን ሁኔታ ያመቻቻል
- የጮቄ አካባቢ በሚከለልበት ወቅት ለክለላ ስራው ባለሙያዎችን ይልካል ስራውንም ይከታተላል
- ጮቄን በተመለከተ ቅንጂታዊ አሰራር እንዲጎለብት የበኩልን አስተዋጾ ማበርከት

የደበርማርቆስ ዩኒቨርሲቲ

- አካባቢው ህይወታዊ ላብራቶሪ ሆኖ ሊያገለግል ስለሚችል የአካቢውን የተፈጥሮ ሃብት፣ በአካባቢው ላይ ያሉ ተጽዕኖዎችን፣የአካባቢውን ህብረተሰብ አኗኗር፣በተፈጥሮ ኃብቱና በአካባቢው ህብረተሰብ የሚከሰቱ ግጭቶችንና የመሳሰሉ ጥናቶችን ያደርጋሉ
- ከስርዓት ምህዳርና አማራጭ የገቢ ምንጮች ፕሮጀክቶችን ያዘጋጃል
- ተማሪዎች የመመረቂያ ጽሁፋቸውን ሲያዘጋጁ በአካባቢው ላይ እንዲሰሩ ያደርጋል

- ሌሎች አስፈላጊ የምርምር ስራዎችን ያከናውናል
- ጮቄን በተመለከተ ቅንጂታዊ አሰራር እንዲጎለብት የበኩሉን አስተዋጸ ማበርከት

የምስራቅ ጎጃም ዞን ባህልና ቱሪዝም መምሪያ

- የጮቄን አካባቢ ወደጥብቅ ስፍራነት ለማምጣት የክለላና ሌሎች ስራዎችን ከዞኑ አስተዳደር ጽ/ቤት ጋር በመሆን በአስተባባሪነት ይመራል
- በአካባቢ ያሉ የመስብ ሃብቶች እንዲለሙና መረጃቸው በአግባቡ እንዲያዝ ያደርጋል
- የተቋቋሙ የኢኮ ቱሪዝም ማህበራት ተግባራቸውን በአግባቡ እንዲወጡ ከአጋር አካለት ጋር በጋራ ይሰራል ፤ የወረዳ ባህልና ቱሪዝም ጽ/ቤቶችን ማህበራቱን እንዲቋቋሙና እንዲጠናከሩ እገዛ ያደርጋል
- ከሚመለከታቸው አካላት ጋር በመሆን የክለላ ስራ ለመስራት ባለሙያ መመደብና ሌሎች አጋር አካላት ባለሙያ እንዲመድቡ ክትትል ማድረግ
- ጮቄን በተመለከተ ቅንጂታዊ አሰራር እንዲጎለብት የበኩልን አስተዋጸ ማበርከት

የምስራቅ ጎጃም ዞን ማህበራት መምሪያ

- በጮቄ አካባቢ የተደራጁ 22 የተፈጥሮ ሃብትና ቱሪዝም ልማት ማህበራት የተቋቋሙበትን አላማ ማሳከት እንዲችሉ አስፈላጊውን እገዛ የደርጋል
- በጮቄ አካባቢ ተጨማሪ የአኮቱሪዝም ማህበራት እንዲቋቋሙ አስፈላጊውን እገዛ ያደርጋል
- በጮቄ አካባቢ የተደራጁ 22 የተፈጥሮ ሃብትና ቱሪዝም ልማት ማህበራት ቀጣይነት እንዲኖራቸው ለማህበራቱ አስፈላጊውን ስልጠና የሚያገኙበትን መንገድ ያመቻቻል

የምስራቅ ጎጃም ዞን አስተዳደርና ጸጥታ ጉዳዮች ጽ/ቤት

- በክለላ ስራው ወቅት አስፈላጊውን እገዛ ማድረግ
- በተፈጥሮ አካባቢው የሚከሰቱ ህገወጥ ድርጊቶችን ለመከላከል ይቻል ዘንድ ለወረዳ አስተዳደርና ጸጥታ ጉዳዮች ጽ/ቤት መመሪያዎችንና የአሰራር አቅጣጫዎችን ያስተላልፋል
- በጮቄ አካባቢ ያሉ ወረዳዎች ዳር ድንበር እንዲለይ የበኩሉን አስተዋጸ ያበረክታል

የጮቄ አጎራባች ወረዳዎች አስተዳደር ጽ/ቤቶች

- በጮቄ አካባቢ የጮቄውና በአካባቢ ያሉ የእርሻ መሬቶች ድንበር ያልተለየ በመሆኑ በአካባቢው ላይ የእርሻ መሬት ማስፋፋትና ህገወጥ ቤቶች ተገንብተዋል ይህንም ችግር

ለመፍታት የእርሻ መሬቱንና የጮቄውን ድንበር መለየት አስፈላጊ በመሆኑ ደንበሩ እንዲለይ ስራውን ይመራል ያስተባብራል

- የጮቄን አካባቢ በዘላቂነት ለማልማትና ለመጠቀም አካባቢውን የማህበረሰብ ጥብቅ ስፍራነት ደረጃ ሰጥቶ መከለል፣ማልማትና መጠበቅ ይገባል፡፡ በመሆኑም በያሉበት ወረዳ የሚካሄደውን የክለላ ስራውን ይመራል ያስተባብራል
- በወረዳው ውስጥ ያሉ አጋር አካላት ለክለላ ስራው የበኩላቸውን እንዲያበረክረቱ ይመራል ያስተባብራል
- በጮቄ አካባቢ የሚከናወኑ ህገወጥ የእርሻና የመንደር ስራ መስፋፋት እንዲቆም የበኩሉን አስተዋጾ ያደርጋል
- ጮቄን በተመለከተ ቅንጂታዊ አሰራር እንዲጎለብት ተቋማትን ያስተባብራል

የጮቄ አጎራባች ወረዳዎች ግብርና ጽ/ቤቶች

- በጮቄ አካባቢ የአባራ፣አባ ጂሜና ጎማ ዱር ጫካዎች በመኖራቸውና በተለይም የአስታውን ቀለበት ተከትሎ ደን የሚገኝበትና የአካባቢው ልዩ መገለጫ በመሆኑ ከዚህ በተጨማሪ ከጮቄ የሚነሱ ወንዞች ከምስራቅ ጎጃም ባሻገር የሌሎች አካባቢ የህይዎት መሰረት በመሆናቸው አካባቢው እንዲጠበቅ የአካባቢውን ህብረተሰብ በማስተባበርና ዘበኛዎችን በማስመደብ የተፈጥሮ ደኑ እንዲጠበቅ ያደርጋል፡፡
- በአካባቢው ላይ ልቅ ግጦሽ ከፍተኛ ጫና እያደረሰ በመሆኑ በአካባቢው ላይ የልቅ ግጦሽ ስርዓት የሚቀንስበትን ብሎም የሚቆምበትን ስራ ተግባራዊ ያደርጋል
- በጮቄ አካባቢ እየተከሰተለው የደን ቃጠሎ ምክንያቱን በመለየትና ችግሩን በመፍታት የቀጠሎ ችግርን ይፈታል
- የጮቄ አካባቢ በሚከለልበት ወቅት ለክለላ ስራው ባለሙያዎችን ይልካል ስራውንም ከአጋር አካላት ጋር በጋራ ያከናውናል
- ጮቄን በተመለከተ ቅንጂታዊ አሰራር እንዲጎለብት የበኩልን አስተዋጾ ማበርከት

የጮቄ አጎራባች ወረዳዎች አካባቢ ጥበቃ፣መሬት አጠቃቀምና አስተዳደር ጽ/ቤቶች

- በጮቄ አካባቢ የጮቄውና በአካባቢ ያሉ የእርሻ መሬቶች ድንበር ያልተለየ በመሆኑ በአካባቢው ላይ የእርሻ መሬት ማስፋፋትና ህገወጥ ቤቶች ተገንብተዋል ይህንም ችግር

ለመፍታት የእርሻ መሬቱንና የጮቄውን ድንበር መለየት አስፈላጊ በመሆኑ ደንበሩን ከቀበሌ የሚመለከታቸው አካላት ጋር በመሆን ያከናውናል

- በጮቄ አካባቢ ያለው የአፍሮ አልፓይን ስርዓተምህዳር ለአካባቢ መጎሳቀል በቀላሉ ተጋላጭ በመሆኑ በአካባቢው የሚሰሩ ተግባራት ይህን እንዳያባብሱ ክትትል ያደርጋል ግብረመልስም ለሚመለከታቸው አካላት ይሰጣል
- አካባቢው የብዙ ወንዞች መነሻ በመሆኑ አካባቢው ዘላቂ የውሃ ምንጭ ሆኖ እንዲያገለግል የሚጠበቅበትን ሁኔታ ያመቻቻል
- የጮቄ አካባቢ በሚከለልበት ወቅት ለክለላ ስራው ባለሙያዎችን ይልካል ስራውንም ከአጋር አካላት ጋር በጋራ ያከናውናል
- ጮቄን በተመለከተ ቅንጂታዊ አሰራር እንዲጎለብት የበኩልን አስተዋጾ ማበርከት

የጮቄ አጎራባች ወረዳዎች ባህልና ቱሪዝም ጽ/ቤቶች

- የጮቄን አካባቢ ወደጥብቅ ስፍራነት ለማምጣት የክለላና ሌሎች ስራዎችን ከወረዳው አስተዳደር ጽ/ቤት ጋር በመሆን በአስተባባሪነት ይመራል
- በአካባቢ ያሉ የመስብ ሃብቶች እንዲለሙና መረጃቸው በአግባቡ እንዲያዝ ያደርጋል
- የተቋቋሙ የኢኮ ቱሪዝም ማህበራት ተግባራቸውን በአግባቡ እንዲወጡ ከአጋር አካለት ጋር በጋራ ይሰራል አዳዲስ ማህበራትም እንዲቋቋሙ ይሰራል
- ከሚመለከታቸው አካላት ጋር በመሆን የክለላ ስራ ለመስራት ባለሙያ መመደብና ሌሎች አጋር አካላት ባለሙያ እንዲመድቡ ክትትል ማድረግ
- ጮቄን በተመለከተ ቅንጂታዊ አሰራር እንዲጎለብት የበኩልን አስተዋጾ ማበርከት

የጮቄ አጎራባች ወረዳዎች ማህበራት ጽ/ቤቶች

- በጮቄ አካባቢ የተደራጁ የተፈጥሮ ሃብትና ቱሪዝም ልማት ማህበራት የተቋቋሙበትን አላማ ማሳከት እንዲችሉ አስፈላጊውን እገዛ ያደርጋል
- በጮቄ አካባቢ ተጨማሪ የአኮቱሪዝም ማህበራት እንዲቋቋሙ አስፈላጊውን እገዛ ያደርጋል ያቋቁማል
- በጮቄ አካባቢ የተደራጁ የተፈጥሮ ሃብትና ቱሪዝም ልማት ማህበራት ቀጣይነት እንዲኖራቸው ለማህበራቱ አስፈላጊውን ስልጠና ይሰጣል
- ጮቄን በተመለከተ ቅንጂታዊ አሰራር እንዲጎለብት የበኩልን አስተዋጾ ማበርከት

የጮቄ አጎራባች ወረዳዎች አስተዳደርና ጸጥታ ጉዳዮች ጽ/ቤቶች

- በክለላ ስራው ወቅት አስፈላጊውን እገዛ ማድረግ ሲጠየቅም የሰው ሃይል ይመድባል
- በተፈጥሮ አካባቢው የሚከሰቱ ህገወጥ ድረጊቶችን አስፈላጊውን መርሃግብር በማዘጋጀት መከላከል
- በተፈጥሮ አካባቢው የሚከሰቱ ችግሮችን ለመከላከል በጉዳዩ ላይ የፍትህ አካላት ጉልህ አስተዋጸ እንዲበረክቱ አስተባብሮ ይመራል

የጮቄ አጎራባች ወረዳዎች ወረዳ ውሃ፣ ማዕድንና ኢነርጅ ጽ/ቤቶች

- ማገዶ ቆጣቢ ምድጃና አማራጭ የኃይል ምንጮችን አጠቃቀምን ማስፋፋት፣
- ንፁህ የመጠጥ ውሃ ለሰውና ለእንስሳት በስፋት ማድረስ፣ በቦታው ላይ የሚደርሰውን ጫና መቀነስ

በአካባቢው ነዋሪዎች መከናወን ያለባቸው

የጮቄ አካባቢ የተፈጥሮ ደንና የዱር እንስሳት መኖሪያ ከ10 በላይ ወረዳዎች የሚገኝና የ42 የገጠር ቀበሌዎች አካል ነዉ፡፡ የእነዚህ ቀበሌዎች የአካባቢው ነዋሪዎች በአካባቢው እየተካሄደ ያለውን የሕገወጥ እርሻ መስፋፋት ፣ የደን ምንጠራ ፣ የደን ቃጠሎና ፍትሃዊ ያልሆነ የመሬት አጠቃቀምን ለማስቀረት ከፍተኛ አስተዋጸ ማድረግ ያስፈልጋል፡፡ ህብረተሰቡ የተፈጥሮ ደኑና የዱር እንስሳቱ ባለቤት በመሆኑ ለትዉልድ የማስተላላፍ ግዴታም አለበት፡፡

17. ዋቢ መጽሐፍት (References)

1. Azene Bekele Tesema (1993). Useful Trees and Shrubs for Ethiopia: Identification, Propagation and World Agroforestry Center, RELMA, ICRAF Eastern Africa Region, Nairobi, Kenya .
2. Azene Bekele Tesema (2007). Useful Trees and Shrubs for Ethiopia: Identification, Propagation and Management for 17 agroclimatic zones. World Agroforestry Center, RELMA, ICRAF Eastern Africa Region, Nairobi, Kenya.
3. Abate Shiferaw (2010). An Appraisal of the challenges that affect sustainability and productivity of the land use in the Borena woreda of south Woll Highlands: Ethiopia
4. W/Michael Kelecha (1987). A glossary of Ethiopian plant names 4th edition Addis Ababa, Ethiopia.
5. FAO of UN (1984). Vegetation and Natural region and their significance for land use planning: report paper for the government of Ethiopia, United Nations development program, technical report 4. AG: DP/ETH178/0031 Rome Italy.
6. IUCN (1994). The IUCN Guideline for protected area management categories.
7. IUCN (1996). Managing protected area in the tropics.
8. John G.Williams and N. Arlott, (1980). A field Guide to the birds of East Africa. Collins St James place, London.
9. Kumera Wkjira and Zelalem Tefera (eds) (2005). Wildlife Management. Parks Development and protection Authority: Compendium of notes on wildlife conservation and Management A training manual for park management and project experts, Bahir dar, Ethiopia.
10. Chane Gebeyehu (2000). Land Use and Spatial Distribution of Two Gum and Incense producing Tree Species. A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements for the Degree of Master of Science in Range Management in the Faculty of Agriculture University of Nairobi. Wogidi, Ethiopia.
11. ሰለሞን ይርጋ (2000) አጥቢዎች አዲስ አበባ ኢትዮጵያ
12. የአብክመ ፓርኮች ልማትና ጥበቃ ባለሥልጣን (1998) የደነቆሮ ጫካ የዳር ድንበር ክለላ ሪፖርት፣ ባህር ዳር፣ ኢትዮጵያ
13. የአብክመ ፓርኮች ልማትና ጥበቃ ባለሥልጣን (1999) የአባይ ሸለቆ የተፈጥሮ ጥብቅ ሥፍራ የመሆን አቅምን ለማረጋገጥ የተካሄደ የዳሰሳ ጥናት ሪፖርት፣ ባህር ዳር፣ ኢትዮጵያ
14. የአብክመ ፓርኮች ልማትና ጥበቃ ባለሥልጣን (2001) የባኩሳ ማሪያምን የተፈጥሮ ደን ጥብቅ ሥፍራ የመሆን አቅም ለማረጋገጥ የተካሄደ የዳሰሳ ጥናት ሪፖርት፣ ባህር ዳር፣ ኢትዮጵያ
15. የአብክመ ባህል፣ ቱሪዝምና ፓርኮች ልማት ቢሮ (2002) የወፍ ዋሻ ጥብቅ የመንግስት ደን ጥብቅ ሥፍራ የመሆን አቅም ለማረጋገጥ የተካሄደ የዳሰሳ ጥናት ሪፖርት፣ ባህር ዳር፣ ኢትዮጵያ

ዕዝል 1 ዋና ዋና የእፅዋት ዝርያዎች

No	Varnacular name	Scientific Name
1.	Gerar/Yehabesha	Acacia abyssinica
2.	Yeferenji grar	Acacia decurrens
3.	Girar	Acacia lahai
4.	Kosheshilla	Acanthus sennii
5.	Merenz	Acokanthera schimperi
6.	Sesa	Albizia gummifera
7.	Ambus	Allophylus abyssinicus
8.	Ret	Aloe spp
9.	Dong	Apodytes dimidiata
10.	Kerkeha	Arundinaria alpine
11.	Shembeko	Arundo donax
12.	Yeset kest	Asparagus africanus
13.	Azamira	Bersama abyssinica
14.	Yenebir tifir	Bridelia micranath
15.	Yedega Avalo	Brucea antidysenterica
16.	Anfar	Buddleja polystachya
17.	Zigta	Calpurnia aurea
18.	Gumero	Capparis tomentosa
19.	Agam	Carissa edulis
20.	Tree lucern	Chamaecytisus palmensis
21.	Limich	Clausena anistata

22.	Azo Hareg	Clematis simensis
23.	Fiyelefegi	Clutia abyssinica
24.	Avalo	Combretum molle
25.	Wanza	Cordia africana
26.	Bisana	Croton macrostachyus
27.	Yeferenj Tid	Cupressus lusitanica
28.	Aluma	Discopodium penninervum
29.	Keteketa	Dodonaea viscosa
30.	wulkifa	Dombeya torrida
31.	Koshim	Dovyalis abyssinica
32.	Etse patos	Dracaena steudneri
33.	kusheshila	Echinops ellenbeckii
34.	Lol	Ekebergia capensis
35.	Enkoko	Embelia schimperi
36.	Asta	Erica arborea
37.	Korch	Erythrina brucei
38.	Nech Bahir Zaf	Eucalyptus globulus
39.	Qulqual	Euphorbia candelabrum
40.	Gimy	Euryops pinifolius
41.	Ayidagn	Festuca spp
42.	Chima	Festuca spp
43.	Shola	Ficus sycomorus
44.	Chibha	Ficus thonningii
45.	Kosso	Hagenia abyssinica
46.	chifrig	Helichrysum spp
47.	Adyo	*helichrysum splendidum*
48.	Nechate	*Helichrysum citrispinum*
49.	Amja	Hypericum revolutum

50.	Tembele	Jasminum abyssinicum
51.	Yehabesha Tid	Juniperus procera
52.	simiza	Justicia schimperiana
53.	Andahula	Kalanchoe petitiana
54.	Ashengidye	Kniphofia foliosa
55.	yeferes zeng	Leonotis spp
56.	Kesegn	Lippia abyssinica
57.	Jibara	Lobelia rhynchopetalum
58.	Kilabo	Maesa lanceolata
59.	Shenet	Myrica salicifolia
60.	Kechemo	Myrsine africana
61.	koba	Mytenus arbutifolia
62.	Asquar	Nuxia congesta
63.	Woyira	Olea europaea
64.	Tefie	Olinia rochetiana
65.	Keret	Osyris quadripartita
66.	Woynagft	Pentas schimperana
67.	Indod	Phytolacca dodecandra
68.	Weyelaho	Pittosporum abyssinicum
69.	Dingay seber	Pittsporium viridiflorum
70.	homa/Tikur enchet	Prunus africanus
71.	Gesho	Rhamnus prinoides
72.	Kega	Rosa abyssinica
73.	Enjory	Rubus spp
74.	Tult	Rumex nepalensis
75.	Embuaco	Rumex nervusus
76.	Getum	Schefflera abyssinica
77.	boz	Senecio gigas

78	Embuay	Solanum marginatum
79	yeayit jero/hareg	Stepania abyssinica
80	Fila	Typha angustifolia
81	Lankuso	Urera hypselodendron
82	Sama	Urtica simensis
83	Grawa	Vernonia amygdalina
84	Gudiy	
85	Gengerita	

ዕዝል 2 አጥቢ የዱር እንስሳት

No	Common Name	Scientific Name	Remark
1.	Rat	Arvicanthis Spp	**አይጥ**
2.	Common/Golden Jackal	Canis aureus	**ቀበሮ**
3.	Vervet monkey	Cercopithecus aethiops	**ጦጣ**
4.	Abyssinian black and white colobus	Colobus guereza	**ጉሬዛ**
5.	Spotted Hyena	Crocuta crocuta	**ጅብ**
6.	Common mole rat	Cryptomys hottentotus	**ፍልፈል**
7.	Stripped hyena	Hyaena hyaena	**ጅብ**
8.	Porcupine	Hystrix cristata	**ጃርት**
9.	Serval Cat	Leptailurus serval	**አነር**
10.	klipspringer	Oreotragus oreotragus	**ሰስ**

11.	Leopard	Panthera pardus	**ነብር**
12.	Anubis baboon	Papio anubis	**ዝንጀሮ**
13.	Bush pig	Potamochoerus porcus	**የዱር ዓሳማ**
14.	Rock Hyrax	Procavia capensis	**ሽኮኮ**
15.	Common duiker	Sylvicapra grimmia	**ሚዳቋ**
16.	Common bushbuck	Tragelaphus scriptus	**ድኩላ**

ዕዝል 3 ዋና ዋና የአዕዋፍ ዝርያዎች

No.	Common Name	Scientific Name
1.	Black-winged Lovebird	Agapornis taranta
2.	Egyptian goose	Alopchen aegyptiaca
3.	Nyanzna swift	Apus nianse
4.	Tawny eagle	Aquila rapax
5.	Wattled Ibis	Bostrychia carunculata
6.	Cattle egret	Bubulcus ibis
7.	Augur buzzard	Buteo rufofuscus
8.	Moorland chat	cercomela sordida
9.	Woolly necked stork	Ciconia episcopus
10.	Speckled Pigon	Columba guinea
11.	White-collared pigeon	Columvba albitorques
12.	Pid Crow	Corvus albus

13.	Cape Rook	Corvus capensis
14.	Thick-billed Raven	Corvus crassirostris
15.	Fan-tailed Raven	Corvus rhipidurus
16.	Rueppell's Robin-chat	Cossypha semirufa
17.	Erckel's Francilin	Francolinus erckelii
18.	Lammergeyer	Gypaetus barbatus
19.	Ruppel's vulture	Gyps ruppellii
20.	White backed vulture	Gyps bengalensis
21.	Striped swallow	Hirundo daurica
22.	Ruppel's long-tailed starling	Lamptornis purpuropterus
23.	Abyssinian Longclaw	Macronyx flavicollis
24.	White fronted bee eater	Merops albicollis
25.	Blue-breasted bee eater	Merops variegatus
26.	Black kite	Milvus migrans
27.	Hooded Volture	Necrosyrtes monachus
28.	Tacazze Sunbird	Nectarina tacazze
29.	Slender-billed starling	Onychognatus tenuirostris
30.	Swainson's sparrow	passer swainsonii
31.	Cormorant	Phalacrocorax sp.
32.	Baglafecht Weaver	ploceus baglafecht

33.	Black roughwing swallow	Psalidoprocne holomelaena
34.	Yellow vented bulbul	Pyconotus barbatus
35.	Hamerkop	Scopus umbretta
36.	Ethiopian Siskin	serinus nigriceps
37.	Streaky seedeater	Serinus striolatus
38.	Brown-rumped seedeater	Serinus tristriatus
39.	Ring-necked dove	Streptopelia capicola
40.	Dusky Turtle-cove	Streptopelia lugens
41.	Spot-breasted Lapwing	Vanellus melanocephalus

ዕዝል 4 ዋና ዋና የጅፒኤስ መረጃዎች

code	x-coordinate	y-coordinate	altitude	ልዩ መጠሪያ	ማብራሪያ	መምርመራ
1	364503	1165887	2950 m	ረቡዕ ገበያ	ከደ/ ማርቆስ 27 ኪ.ሜ	
2	372235	1175794	3761 m	አባ ጅሜ ደን		
3	373016	1177190	4005 m	የቱሌ ታወር ያለብት/ስናን/		
4	373544	1183919	4059 m			
5	373421	1184115	4087 m	ፍልፈል ሜዳ	የጮቄ ከፍተኛ ቦታ	መመልከቻ
6	3364901	1175269	3518 m	እናት አምባ	አራት መከራክር	

code	x-coordinate	y-coordinate	altitude	ልዩ መጠሪያ	ማብራሪያ	መምርመራ
7	364702	1174843	3486 m	እናት አምባ	መድኃኔዓለም ቤ/ን	
8	364848	1175197	3583 m	እናት አምባ	የተራራው አናት	መመልከቻ
9	369580	1171487	3450 m	ከረቡዕ ገበያ ጮቄ መግቢያ	ከረቡዕ ገበያ 10 ኪ.ሜ	
10	368436	1186047	3516 m	ዋብር መንደር	ከረቡዕ ገበያ 32 ኪ.ሜ	
11	362008	1199064	2845 m	ድጎ ፅዮን	አስተዳደር ጽ/ቤት	
12	365500	1186796	3444 m	ሞላላ ዋሻ	ግለሰብ የሚኖርበት	
13	367381	1186219	3649 m	እናት ዋብር		መመልከቻ
14	363473	1190224	3394 m	ከድጎ ፅዮን የፈረስ ቤት መገንጠያ	ከድጎ ፅዮን 11 ኪ.ሜ	
15	354627	1192308	3200 m	በረቅ ደን	ከድጎ ፅዮን ፈረስ ቤት እና ከደምበጫ ፈረስ ቤት መገናኛ 11 ኪ.ሜ	
16	347886	1199439	3011 m	ፈረስ ቤት ከተማ	ከበረቅ ደን 11 ኪ.ሜ	
17	346518	1199825	3026 m	ፈረስ ቤት ከተማ	አዬት መውጫ	

code	x-coordinate	y-coordinate	altitude	ልዩ መጠሪያ	ማብራሪያ	መምርመራ
18	367788	1137418	2426 m	ቁይ መገንጠያ	ከደ/ ማርቆስ 10 ኪ..ሜ	
19	378674	1154589	2600 m	የቦቅላ	ከመገንጠያ 26 ኪ..ሜ	
20	389621	1161041	2649 m	ቁይ ከተማ	ከመገንጠያ 44 ኪ..ሜ	
21	387153	1166104	2628 m	ወደብ ኢየሱስ ቤ/ን		
22	380775	1176430	2904 m	ገልባጤ መንደር	ከቁይ 17 ኪ..ሜ	እንቁይ ቀበሌ
23	381643	1179286	3414 m	ጭማ	የናዝሬት እና የእንቁይ ቀበሌ መገናኛ	
24	384450	1182134	3935 m	በቅሎ መስበሪያ	የእነማይ ፣ በባይ ጥላት ግን ፣ 2እጁ እና እናርጅ እናዉጋ ወረዳዎች መገናኛ	መመልከቻ
25	412181	1154957	2541 m	ቢቸና ከተማ	ከቁይ 32 ኪ..ሜ	
26	407764	1171834	2531 m	ዲማ መገንጠያ/ጠልማ/	ከቢቸና 18 ኪ..ሜ	
27	414572	1165955	2352 m	ዲማ ጊዮርጊስ	ከመገንጠያ 10 ኪ..ሜ ወደ ምስራቅ	

code	x-coordinate	y-coordinate	altitude	ልዩ መጠሪያ	ማብራሪያ	መምርመራ
28	396454	1181861	2959 m	ዋሻ ጊዮርጊስ ቤ/ን	ከመገንጠያ 11 ኪ.ሜ ወደ ምዕራብ በመኪና ከተጓዙ በኋላ 1 ስዓት የእግር ጉዞ	ወንዳሳ ቁስቋም ቀበሌ
29	409104	1178375	2517 m	ደብረወርቅ ማርያም ቤ/ን		
30	400124	1207596	2663 m	ጉንደወይን ከተማ		
31	406995	1213053	2611 m	ባህረ ጊዮርጊስ	ሐይቅ	
32	387369	1212594	2516 m	ቀራንዮ መድኀኔዓለም ከተማ	ከጉንደወይን 15 ኪ.ሜ/ከሞጣ 17 ኪ.ሜ	
33	378190	1224643	2433 m	ሞጣ ከተማ	ከጉንደወይን 32 ኪ.ሜ	
34	391036	1212042	2496 m	ሸጌ መገንጠያ ወደ ሰላም አበበ ቀበሌ		
35	380307	1192798	3460 m	ሰማይላስ መድኀኔዓለም ቤ/ን		

code	x-coordinate	y-coordinate	altitude	ልዩ መጠሪያ	ማብራሪያ	መምርመራ
36	380239	1192964	3487 m	ሙሽሪት ገደል አናት		መመልከቻ
37	367618	1225060	2059 m	ሞጣ ቢቡኝ መገንጠያ		
38	366148	1223443	1790 m	አበያ ወንዝ		
39	387647	1213178	2478 m	ቀራንዮ መድኀኔዓለም ቤ/ን		
40	376803	1224635	2460 m	ሞጣ ጊዮርጊስ ቤ/ን		
41	420799	1200718	2674 m	መርጡለማርያም ቤ/ን		
42	408336	1148766	2432 m	ፈረስ መስክ	ቢቸና ቁይ መገንጠያ	
43	404467	1131186	2469 m	ጢቅ	ከቢቸና 26 ኪ..ሜ	
44	383555	1133043	2538 m	ሉማሜ ከተማ	ከጢቅ 23 ኪ..ሜ	
45	343622	1185914	2581 m	ወደ ስነቦ ተ/ሃ ይማኖት መገንጠያ	ከደምበጫ ከተማ23 ኪ..ሜ	
46	343430	1187029	2309 m	ስነቦ ተ/ሃ ይማኖት ገዳም	ከመገንጠያ 2 ኪ..ሜ	

ዕዝል5 በጮቄ አናት የሚገኙ ህገወጥ የሰፈራ ና የእርሻ መስፋፋት እንቅስቃሴዎች

ተ.ቁ	ወረዳና ቀበሌ	ህገ ወጥ ቤት ግንባታ ያካሄዱ	ህገወጥ እርሻ ያረሱ አ/አደሮች

		አ/አደሮች			
		ብዛት	ስፋት /ሄ/ር/	ብዛት	ስፋት /ሄ/ር/
	ቢቡኝ				
1	ደድ	21	1	50	3
2	ወንበር ቅዱስ ዮኃንስ	5	0.035	38	2.5
3	ደብረ ጊዮርጊስ			12	1.25
4	አሩሲ			8	1
5	ፈቂጦር ዋደን			19	1.5
	ስናን				
6	አባዛኾ ወይበይኝ			37	3.592
7	ሸዋ ኪዳነምህረት			12	0.55
8	ጣማዊት			61	3.173
9	ጠጎዳሬ			33	1.254
10	ዳንጉሌ			72	2.19
11	ጠለዛሞ			131	4.148
	ደባይ ጥላት ግን				
12	ሸሜ ቀበሌ				
13	እነቁይ				
14	ናዝሬት				
15	ደብረ እየሱስ				
16	ወደብ እየሱስ				
17	ናብራ ሚካኤል				
18	ናብራ የባላት				
19	ጽዮን ናብራ ገወቻ	15	2.525	302	29.25
	ማቻከል				
20	አመስግ			155	8

	እነማይ				
21	ደብረ ቅዱሳን	4			
22	ወንዳሳ ቁስቋም	40			
	ሁለት እጅ እነሴ				
23	ዘላለም ደስታ	78	0.78	159	24.75
24	ብሩር	18	12.13	18	7.5
25	ጎማዱር			8	1.54
26	ሸሜ	51	14.81	51	14.3
27	ደብረ ገነት	9	0.09	9	5.375
28	አቢብ ደብረ ቁስቋም	5	5.75		
29	ደብረ ይባቤ	2	0.5	1	0.5
	ድምር	248	37.62	1176	115.372

ዕዝል6 በጮቄ ዙርያ ወረዳዎች የተቋቋሙ የተፈጥሮ ሃብት እና ቱሪዝም ልማት ማህበራት ዝርዝር

ተ.ቁ	ወረዳና ቀበሌ	የማህበራቱ ስም	ህጋዊ እውቅና የተሰጠበት ዓ.ም	የአባላት ብዛት			ካፒታል
				ወንድ	ሴት	ድምር	
	ቢቡኝ						
1.	ደድ	አዲስ አለም	12/2/2002	31	1	32	91,959.73
2.	ወንበር ቅዱስ ዮኃንስ	መለያ	21/7/2001	28	1	29	20,157.00
3.	ደብረ ጊዮርጊስ	አዳኝ መድኃኔአለም	2/7/2001	97	2	99	32,446.27
4.	ደብረ ጽዮን	ባህሩ አሩሲ ዶንግ	29/2/2001	59	20	79	10,133.00
5.	ሞልሳ	ገደብ ጊዮርጊስ	20/7/2000	30	1	31	44,827.52

	ስናን						
6.	ዋሻ ሚካኤል	ተምጫ	3/10/2000	180	150	330	310,153.14
7.	ዳንጉሌ	አባ ጅሜ	3/10/2001	381	22	403	341,194.54
8.	ሸዋ ኪዳነምህረት	ጨሞጋ	3/10/2000	202	85	287	302,466.84
9.	ጣማዊት	አባ ብሌ	23/7/2001	335	14	349	271,967.00
10.	ጠጎዳሬ	አቦ	23/7/2001	192	13	205	305,953.88
11.	ዳንጉሌ	ጎደብ	23/7/2001	382	59	441	301,133.54
12.	ጠለዛሞ	ዙማንደር	11/7/2001	175	15	190	217,170.15
13.	ስናን ማርያም	ወርቅአውጡለት	23/7/2001	195	12	207	305,652.96
	ደባይ ጥላት ግን						
14.	ሽሜ ቀበሌ	አምባ ብር	6/3/2001	140	30	170	257,756.00
15.	እነቁይ	ወይፈን አድክም	15/4/2001	136	95	231	243,280.00
16.	ናዝሬት	ጅባራ ሜዳ	21/4/2001	165	58	223	266,030.00
17.	ደብረ እየሱስ	ዋሻ ደብረ ኢየሱስ	11/4/2001	130	89	219	276,330.00
18.	ወደብ እየሱስ	የጎምራ	18/6/2002	34	2	36	296,854.00
19.	ናብራ ሚካኤል	ቦረቦሪት	9/5/2002	115	48	163	287,648.00
20.	ናብራ የባላት	ደደቅ	3/7/2002	84	42	126	400,132.00
21.	ጽዮን ናብራ ገወቻ	ጽዮን	16/05/02	93	34	127	298,975.00
	ማቻከል						
22.	አመስግ	ድንጋይ ምድር ህይወት አድን	15/10/01	27	3	30	600.00

ዕዝል7 ከጮቄ የሚነሱ የአባይ ገባር ዋናዋና ወንዞች

ተ.ቁ	የወንዝ ስም	የሚነሳበት ወረዳ

1.	ጎደ‌ብ	ስናን
2.	ጨሞጋ	ስናን
3.	ተምጫ	ስናን
4.	ኮመድ	ስናን
5.	ተምዝግ	ስናን
6.	ሸገዛ	ስናን
7.	ግልገል መ‌ጋ	ደባይ ጥላት ግን
8.	እናት መ‌ጋ	ደባይ ጥላት ግን
9.	የበርት	ደባይ ጥላት ግን
10.	ስዋ	እነማይ
11.	እናት ጨየ	እናርጅ እናውጋ
12.	ግልገል ጨየ	እናርጅ እናውጋ
13.	ትግዳር	እናርጅ እናውጋ
14.	አንጅብ	እናርጅ እናውጋ
15.	ተሜ	ሁለት እጁ እነሴ
16.	ተፈ‌	ሁለት እጁ እነሴ
17.	አበያ	ሁለት እጁ እነሴ
18.	ጥጃን	ሁለት እጁ እነሴ
19.	ሰዲ	ሁለት እጁ እነሴ
20.	አዚሪ	ሁለት እጁ እነሴ
21.	ዝምብል	ማቻከል
22.	ጉላ	ደጋዳሞት
23.	ዋና ተክሴ	ደጋዳሞት
24.	ማማይ	ደጋዳሞት

25	አረፋ	ደጋዳሞት
26	ጥጋች	አዋብል
27	ቦገና	አዋብል

ዕዝል8 የቤት እንስሳት መረጃ

ተ.ቁ	ወረዳና ቀበሌ	ላም	በሬ	ጊደር	ወይፈን	ጥጃ	በግ	ፍየል	አህያ	በቅሎ	ፈረስ
	ስናን										
1	ዋሻ ሚካኤል	429	237	206	110	258	3517	88	18	140	967
2	ዳንጉሌ	941	334	453	284	599	6626	0	4	564	1352
3	አባዛኘር ወይበይኝ	925	650	432	240	210	5615	15	0	110	980
4	ሸዋ ኪዳነምህረት	497	242	181	139	320	4869	0	3	345	768
5	ጣማዊት	502	841	232	328	286	3662	41	1	317	370
6	ጠጎዳሬ	725	1080	285	273	436	8779	14	11	380	451
7	ጠለዛሞ	500	732	169	157	395	3116	35	10	392	455
8	ስናን ማርያም	721	289	258	165	440	3243	30	1	128	1064
	ቡቢኝ										
9	ደድ	923	907	401	431	708	9337	59	31	214	711
10	ወንበር ቅዱስ ዮጎንስ	764	993	270	346	516	3770	95	98	221	575
11	ደብረ ጊዮርጊስ	437	708	387	121	347	2031	87	54	81	433

12	ደብረ ጽዮን	474	561	341	154	178	1839	82	145	35	365
13	ሞልሳ	704	2167	452	479	571	862	1500	724	13	0
14	አሩሲ	404	609	251	181	396	2921	222	72	51	256
15	ፈቅጥር ዋደን	456	615	200	130	290	1271	101	173	73	199
	ደባይ ጥላት ግን										
16	ወደብ እየሱስ	936	1596	398	452	490	4130	99	546	1098	31
17	ደብረ እየሱስ	1131	2034	556	556	727	4802	125	1305	102	940
18	እነቁይ	658	755	340	278	373	3354	1017	645	123	610
19	ሸሜ	478	807	178	243	293	4653	76	395	103	1275
20	ናዝሬት መድኃኔ አለም	189	421	60	95	55	1315	58	216	31	341
21	ናብራ ሚካኤል	841	1294	407	451	491	3761	173	1021	46	761
22	ናብራ ጎቾ	635	1011	251	258	233	2542	29	432	18	257
23	ናብራ የባላት	339	583	106	150	201	1621	102	412	28	232
	እናርጅ እናውጋ										
24	ኮሶ ዝራ	564	825	306	240	409	3473	140	726	18	255
25	አንባግር አንንታ	716	808	223	231	391	2274	363	698	21	273
26	እንሸኝ አርሻች	1138	1286	304	330	324	4588	537	1116	31	438
27	ማርያም ታግባኝ	350	692	157	163	217	1879	66	555	35	251

	አንንታ										
	ሁለት እጅ እነሴ										
28	ዘላለም ደስታ	1321	1452	350	285		3408	40	647	151	110
29	ብሩር	285	650	89	134		2360	62	12	130	370
30	ጎማዱር	442	528	501	129		2719	20	93	131	652
31	ሽሜ	2695	2983	981	719		6346	129	497	535	1727
32	ደብረ ገነት	997	1857	695	533		4729	192	895	420	1640
33	አቢብ ደብረ ቁስቋም	572	1121	250	218		2721	195	198	121	743
34	ደብረ ይባቤ	615	1031	387	344		2388	914	417	109	511
	እነማይ										
35	ደብረ ቅዱሳን	751	1401	322	254	298	6331	97	1100	8	196
36	ወንዳሳ ቁስቋም	283	527	122	149	139	1723	197	503	27	183
	ደጋ ዳሞት										
37	ዳሞት ሲፋጥራ	868	765	101	77	785	3653	0	53	96	6628
38	አምጃ ወፍጫና	1425	1105	310	281	831	6215	206	201	185	786
39	ትግሬ ደብደቦ	995	1868	795	848	675	9825	632	492	37	378
40	ገንቦ ስላሴ	317	480	142	131	138	1093	172	119	8	116
	ማቻከል										
41	አመስግ	542	875	235	196	300	1953	110	10	154	289

42	ድንጋይ በር	346	612	154	94	210	1239	35	193	61	162
	አዋብል										
43	እነሞጮራ	429	786	144		316	3466		335	60	305
	ድምር	30260	41118	13382	11377	13846	160019	8155	15177	6951	29406

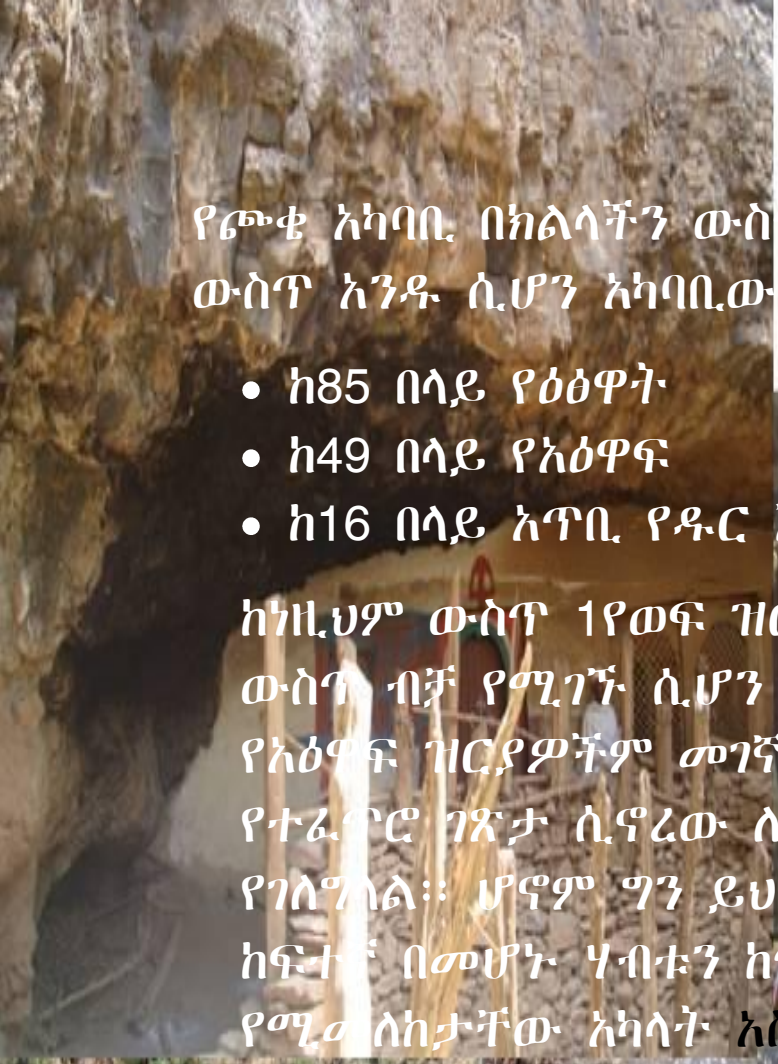
ዕዝል9 የህዝብ ብዛት/የ2002 ዓ.ም. ህዝብ እና ቤቶች ቆጠራ/

ተ.ቁ	ወረዳና ቀበሌ	የቤተሰብ መሪ ብዛት	የህዝብ ብዛት		
			ወንድ	ሴት	ድምር
	ሰናን				
1	ዋሻ ሚካኤል	970	2,203	2,254	5048
2	አበዛሽ ወይበይኝ	1,585.00	3,507	3,772	7279
3	ሸዋ ኪዳነምህረት	1,026.00	2,336	2,351	4687
4	ጣማዊት	1,331.00	3,013	3,043	6056
5	ጠጎዳሬ	1,525.00	3,519	3,477	6996
6	ጠለዛሞ	1,289.00	2,957	3,037	5994
7	ሰናን ማርያም	1,064.00	2,575	2,473	5048
8	ዳንጉሌ	1,487.00	3,412	3,532	6944
	ቡቢኝ	0			
9	ደድ	2,156	4,641	4,913	9554

10	ወንበር ቅዱስ ዮኃንስ	1,169	2,637	2,751	5388
11	ደብረ ጊዮርጊስ	903	1,992	2,135	4127
12	ደብረ ጽዮን	1,817	2,621	2,526	5147
13	ሞልሳ	170	379	397	776
14	አሩሲ	851	1,911	2,050	3961
15	ፈቅጥር ዋደን	0			0
	ደባይ ጥላት ግን	725	1,668	1,745	3413
16	እነቁይ	1,833	3,829	3,956	7785
17	ሸሜ	1,337	2,985	2,915	5900
18	ናዝሬት መድኃኔ አለም	687	1,558	1,545	3103
19	ናብራ ሚካኤል	1,714	3,982	3,996	7978
20	ደብረ እየሱስ	2,909	6,217	6,354	12571
21	ወደብ እየሱስ	1,958	4,509	4,538	9047
22	ናብራ የባላት	829	1,786	1,881	9047
23	ናብራ ገወቻ	1122	2,630	2,627	9047
	እናርጅ እናውጋ	0			
24	ኮሶ ዝራ	1,076	2,469	2,422	4891
25	አንባግር	1,463	3,176	3,324	6500

	አንጓታ				
26	እንሽኝ አራሻች	1,311	2,931	3,039	5970
27	ማርያም ታግባኝ አንጓታ	2,292	2,297	1,001	3298
	ሁለት እጅ እነሴ	0			
28	ዘላለም ደስታ	1,719	3,731	3,833	7564
29	ብሩር	922	2,057	2,005	4062
30	ጎማዱር	667	1,450	1,449	2899
31	ሽሜ	1,708	3,772	3,903	7675
32	ደብረ ገነት	1,994	4,490	4,517	9007
33	አቢብ ደብረ ቁስቋም	1,121	2,579	2,536	5115
34	ደብረ ይባቤ	1,392	3,180	3,263	6443
	እነማይ	0			
35	ደብረ ቅዱሳን	1,444	3,384	3,295	6679
36	ወንዳሳ ቁስቋም	591	1,244	1,337	2581
	ደጋ ዳሞት				
37	ዳሞት ሲፋጥራ	891	2,230	2,222	4452
38	አምጃ ወፍጫና	1,413	3,358	3,339	6697
39	ትግሬ ደብደቦ	1,255	2,785	2,988	5773

40	ገንቦ ስላሴ	1,244	2,407	2,332	4739
	ማቻከል				
41	አመስግ	767	1,692	1,710	3402
42	ድንጋይ በር	477	1,056	1,048	2104
	አዋብል	0			
43	እነሞጮራ	1,259	2,933	2,928	5861
	ድምር				

የጮቄ አካባቢ በክልላችን ውስ ከሚገኙ ከፍተና ቦታዎች ውስጥ አንዱ ሲሆን አካባቢው

- ከ85 በላይ የዕፅዋት
- ከ49 በላይ የአዕዋፍ
- ከ16 በላይ አጥቢ የዱር እንስሳት መገኛ ሲሆን

ከነዚህም ውስጥ 1የወፍ ዝርያ 6የእፅዋት ዝርያ በኢትዮጵያ ውስጥ ብቻ የሚገኙ ሲሆን ኤርትራ የተጋራቻቸው 4 የአዕዋፍ ዝርያዎችም መገኛ ነው። አካባቢው ማራኪ የተፈጥሮ ገጽታ ሲኖረው ለአባይ ወንዝ በምንጭነት የገለግላል። ሆኖም ግን ይህ ሃብት እየደረሰበት ያለው ተፅዕኖ ከፍተኛ በመሆኑ ሃብቱን ከጥፋት ለመታደግ የሚያስችለውን አካላት አስፈላጊውን ርብርብ ቢያደርጉ አካባቢውን የማህበረሰብ ጥብቅ ስፍራነት ደረጃ አግኝቶ የአካባቢው ህብረተሰብ ከኢኮቱሪዝምና ሃብቱን በዘላቂነት መጠቀም ይችላል።

